

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI.

MENTOR

LETN. 23
1935-36

ŠTEV. 1-2

Vsebina 1—2. številke:

Fr. S. Finžgar, Pogovori 1 / J. Mlakar, Spomini 2 / J. Čampa, Tako lepo hoditi je poleti 8 / J. Dular, Oplenac 9 / D. Kette, Il allait a travers la foret 11 / T. Debeljak, Govor ob stoletnici rojstva Simona Jenka v Podreči 12 / I. Čampa, Moj bratje 17 / J. Pravec, Prošnja 18 / Prof. S. Breskvar, Izlet v vesolje 20 / J. Negro, Labod 27 / Slavoljub, Nekaj o govoricah koroških Slovencev 28 / I. Podgornik, Drobne zgodbe 35 / Quidam, Ko se oglašijo klopotci 37 / Fr. Jeza, Pesem o pingvinih 37 / N. Kuret, Ulysses z Ithake 38 / Sfinks, Noč ob morju 41 / I. Čampa, Jesenska otožnost 41 /

OZORNİK : Nove knjige 42 / Naši zapiski 45 / Pomenki 47 / Zanke in uganke 48.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odg. prof. Janko Mlakar, Ljubljana, Ilirska ul. 25.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju. Predstavnik tiskarne France Uhernik, Kranj.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

B. KOLB & PREDALIČ

Sportna trgovina - Ljubljana - Kongresni trg 4

Za zimo priporočamo svojo bogato zalogo zimskega sportnega blaga: smuč, palice, stremena, čevlje, maže, volnenega blaga itd.

Za poletje pa naše priznane šatore, kajak čolne in dežne plašče ter vso opremo za lahko atletiko, tenis, turistiko t. t. d.

(Od 1. novembra dalje Kongresni trg štev. 4)

FR. S. FINŽGAR :

POGOVORI

Vlak je mednarodna hiša. Tudi demokratičnosti smo blizu. I. razred je že črtan, v II. se vozijo skoraj samo še zastojkarji.

„Bitte Feuer!“ me nagovori sosed, ko vidi, da prižigam cigareto. Zelo zdelana roka, v katero je bila v gubicah zajedena črnina, mi je razodela, da je delavec. Začneva se pogovarjati. Bil je ključavničarski pomočnik na poti v neko tovarno, da popravi stroj. Občudoval sem ga, kako razumno in kar učenno je govoril. No, in kaj!? Nazadnje mi je šele razodel, da je inženir, prave zaposlitve doma ni dobil in je prišel v Jugoslavijo pa se vdinjal za ključavničarskega pomočnika. Trdil je, da se mu dobro godi, da celo prihranke pošilja svoji materi. Začudil sem se mu. On se mi je pa nasmehnil: „Česa naj si človek v teh hudih časih še želi? Jesti imam (in kako poceni!), mojster me ima rad, mater podpiram in še vsako nedeljo jo kam mahnem po tej sprelepi slovenski zemlji. — Z Bogom!“ Še skozi okno sem gledal za njim, ko si je s posebno izbrano kretnjo oprtal kositrno škatlo z orodjem.

Tok tako! Inženir — rokodelčič! Tedaj sem se spomnil nas in in naše piškave gosposčine. Kdor ima pri nas ubogo malo maturo, ga je sram „dela“. Že za v štacuno ga je sram. Ni tega teden dni, kar mi je tožila mati, da njena „izobražena“ hčerka ne dobi službe. „Pomislite, maturo ima (seveda malo!) in sem jo dala v trgovino. Saj to ni zanj! Zavojčke in škatle je morala nositi na pošto. Pa z maturo!“ Ta ničemurnost je za nas navadna. Že davno pred vojno je bil kmet — Hanak tako moder, da je dal sina, ki mu je namenil kmetijo, v šolo, da je na humanistični gimnaziji dovršil maturo, nato ga je šele pridržal doma, ga postavil pred plug in brano. Zato je tam kmetijstvo tako cvetelo! Dokler ne bomo pri nas razumeli, da je šola samo za to, da se naučiš bolj spretno in podjetno hoditi skozi življenje, kjerkoli, dokler ne bomo spoštovali vsakega dela, dotlej bodo številke brezposelnih „gospodov in gospodičen“ še rastle v visoke tisoče. In taka dekleta pisarijo in klepljejo po pisarnah za borih 200—400 Din, seveda trdno prepričana, da so uradnice in na vso moč gosposke. Če pa iščeš razumne kuharice, vrtnarice, dekleta k otrokom, je ne dobiš. O

Ribničan pravijo (je v opreki s Hanakom), da pretuhta otroke in tistega fanta, ki je najbolj zabit, pošlje v šolo, češ, za pametno delo ne bo, naj pa študira. — — —

Trije dijaki me obiščejo: Praesta, quaesumus! (Daj, te prosimo!) Pomenimo se, kje so hodili, odkod so, kaj in kako. Vprašam: „No, kaj ste pa v počitnicah brali?“ — Zarde, se spogledujejo. Eden izmed njih izjavlja: „Slovenca“. (Ta naslov si je z neumno politično prebristanostjo izbral.) Torej, vse ljube dolge počitnice — nič! Če potujete, prav je in potrebno, da si ogledate ožjo in širšo domovino. Če se oddahnete od učenja — v redu. Zato so počitnice. Da pa vse tri mesece ne prebereš ne ene knjige, ne leposlovne ne druge, je obupno. Da potem pri slavni mali maturi zamešaš Rožmana s Slomškom (to se je letos pripetilo), ni kar nič čudnega. Če bi počitnice količkaj izrabljali iz zasebne pobude in podjetnosti, bi ne bila profesorjeva predavanja nič drugega kot le še bolj jasno osvetljevanje snovi, ki je že v vas. Še danes sem vesel, ko se spomnim, da sem petošolec na počitnicah bral nemško literaturo, ki smo jo obravnavali v sedmi. Profesor me je zašopatil nepripravljenega. A sem iz zasebnega počitniškega kapitala odnesel odlično. Verjemite, da ima Hitler prav, če postavlja načelo: Ne, tisti, ki misli samo, kaj bo danes, ni naš. Tisti ki misli, kaj mora biti jutri, za leto dni, za deset in petdeset let — tisti je pravi.

In še ta ljubi sport! (Ne pišite mi šport, škandal, študij. To je posnemanje slabe nemške izgovorjave!) Človek je zares vesel teh mladih fantov in deklet. Vsi so zagoreli, so mišičasti, vitki. Samo zdravje in veselje do življenja jih je. Toda ne pozabimo starega Grka, ki je sodil, da so atleti najbolj sirovi in najbolj neuki. Kdor uganja sport pretirano, mu mora veljati ta grška trditev. Ni drugače. Duševno delo — je strašno ljubosumno. Hoče te imeti vsega. Tudi duševni delavec se mora odpočiti — toda celo počitnice morejo biti bogate sadov. Kogar pa prevzame telesni napor popolnoma, ne more duševno delati. Komur ni sport plemenit oddih, marveč že kar strast, poklic, mu mora postati duševno delo tuje, mu preseda in ga strašno dolgočasi. Zato ga šolski neuspehi, troški in žalost staršev prav nič ne ganejo. Čisto otopi za smisel, da je življenje kruta borba in se skozi jo prežagati ne da.

JANKO MLAKAR :

SPOMINI

MIJA.

Gospod Jožef mi jo je kratko pa dobro opisal: „Mija je dober otrok. Samo škoda, da ima tako brezverne starše.“

Sedaj počiva že dolgo vrsto let pri Sv. Križu. Osula se je, komaj da je razcvetela, kakor vrtnica v mrzli noči. Umrla je pa za lepoto...

V petem deklinškem razredu sem se vselej odpočil. V njem je bilo vsega skupaj kakih petnajst deklic, ki so se večinoma prav pridno učile. Pri nekaterih sicer ni tako šlo, kakor sem želel, toda upošteval sem pri redovanju njihove od dela zdelane roke. Da so le pazljivo poslušale in kazale dobro voljo, pa sem bil zadovoljen.

Mija je sedela v zadnji klopi. Ko sem jo prvič videl, sem se nehote spomnil neke mlade gazele v Schönbrunn. Prišla je k ograji počasi in boječe ter me gledala s svojimi velikimi očmi, kakor bi hotela reči: „Ali si mi dober?“ Stegnila je vrat in me vohala po roki. Naenkrat je prhnila in zbežala. Razposajen otrok je udaril s palico po ograji.

Prav take vprašujoče oči je imela Mija. Med razlago me je navadno pozorno gledala, samo tuintam je odmaknila oči. Uprla jih je v klop pred se ali pa skozi okno nekam v daljavo. Takrat so bile vselej žalostne. To sem prvič opazil, ko sem govoril o nedeljski službi božji.

„Mija, zakaj si pa naenkrat postala žalostna?“

Pogledala me je in molčala.

Pogled in molk sta mi povedala vse. Mislila je na očeta in mater, ki nista poznala cerkve . . .

Poleti smo odhajali petdesetletnico vlade tedanjega vladarja. Takrat so prišli k sveti maši tudi tisti uradniki, ki navadno niso hodili, med njimi Mijin oče, gospod Rožič. Po službi božji sva pred cerkvijo govorila. Sicer je duhovnike sovražil in se jih je ogibal; z menoj je bil pa prijazen, zaradi otrok, ki so hodili k meni v šolo.

„Gospod kaplan,“ mi je rekel, „že šestnajst let nisem prestopil cerkvenega praga. Ko sem hodil v šolo, sem pri sv. maši stregel. Na to se še prav rad spominjam. Priznati moram, da sem skoraj jokal, ko sem čez mnogo let zopet stopil v domačo cerkev.“

Mija je redno in jako rada hodila k sv. maši. Ob petkih je jedla samo prikuhe, da ni prelomila posta, in vsak večer je pokleknila k postelji ter molila večerno molitev „wie eine Betschwester“), kakor je pri neki priliki rekla gospa Rožičeva.

Številka šestnajst mi pa tisti dan kar ni hotela iz glave. Ko sem popoldne srečal Mijo na trgu pred šolo, sem jo vprašal: „Mija, ali se boš tudi ti kdaj hvalila, da nisi bila šestnajst let v cerkvi?“

Vprašal sem jo pa samo z očmi.

„Gospod kaplan, zakaj ste me pa tako pogledali?“

„Nekaj sem te hotel vprašati, pa te rajši ne bom. Morebiti pozneje, čez šestnajst let.“

„Čez šestnajst let?“ se je začudila. „Do takrat boste že pozabili!“

Pa nisem pozabil, vprašati je le nisem mogel, ker je prej umrla, umrla za lepoto . . .

Ko je bila še majhna, so jo vsi hvalili, kako je lepa. To besedo si je otrok tako zapomnil, da je odgovoril na vprašanje, kako ji je ime, „Lepa.“

Poleti je bilo v Postojni zaradi vojaških vaj vse polno vojakov. Popoldne in zvečer so častniki radi pohajali in postajali po trgu. Ob takih prilikah sem včasih videl Mijo v spremstvu njene matere, kako sta se vračali s sprehoda in kako so se častniki ozirali za lepo deklico. Gospe Rožičevi je ta pozornost seveda jako ugajala. Ali se je Mija zavedala svoje lepote, ne vem. Mislim, da se je, pa tega nikdar ni pokazala, vsaj nasproti meni ne.

*) Kakor tercijalka.

Ker smo imeli v Postojni samo petrazrednico, je šla Mija v šesti razred v Ljubljano. Stanovala je pri neki gospodični Gusti, ki je bila isto leto prestavljena na šolo pri Sv. Jakobu. Meni je bilo to jako všeč, ker je bilo tako bolje poskrbljeno za njeno versko vzgojo kakor doma. Čutila se je pa še vedno kot moja učenka in me je ob vsakih počitnicah obiskala. Nekaj let pozneje so se tudi njeni starši presečili v Ljubljano.

Ko je hodila na višjo dekliško šolo, jaz pa na šentjakobsko, sva se večkrat srečala in nekoliko pogovorila. Pozneje sem pa polagoma izgubil vse stike z njo. Videl sem jo sicer še tuintam na ulici, pa ne več „samo“, ampak vedno v družbi. Da mi ni izginila iz spomina, za to je skrbela gospodična Gusti. Pripovedovala mi je, da na vseh plesih vzbuja pozornost s svojo lepoto, da se plesavci kar „trgajo“ zanjo, da gre kar „iz roke v roke“ in da sploh niti toliko ne „sedi“, da bi se odpočila.

Mislim, da bi bilo boljše zanjo, če bi ne bila „šla iz roke v roko“, marveč včasih tudi „sedela.“ Morebiti bi bila potem še danes živa in zdrava. Tako je pa na nekem plesu vsa razgreta pila ledeno kavo in to je bil začetek konca njenega mladega življenja.

Nekega dne me je gospodična Gusti počakala pred vrati svojega razreda.

„Mija je bolna na smrt. Pa bi jo vendar obiskali, saj ste jo nek-daj tako radi imeli.“

Bog me je klical, pa ga nisem hotel slišati . . . „Ali vam je Mija sama rekla, da bi rada videla, če bi prišel k nji?“

Odpusti mi, Gospod, bil sem slab pastir. Dobri pastir je šel za izgubljeno ovco, jo poiskal, zadel na rame in jo prinesel domov, jaz sem pa hotel, da bi me ovca poklicala . . .

„Ne, Mija mi ni nič rekla. Mislim pa, da bi vas bila jako vesela, če bi jo prišli obiskat. Ubožica je tako zapuščena. Dokler je bila zdrava, je imela vse polno oboževalcev, sedaj se pa nihče več ne zmeni zanjo.“

„Kakor za ovenelo vrtnico.“ sem si mislil. Dejal sem pa: „Prav rad bi jo obiskal, da bi jo opomnil, naj se pripravi za zadnjo skušnjo, pa vem, da bi mi starši ne pustili, da bi ji to omenil, še manj pa, da bi jo prevideli. Zato rajši ne grem tja.“

Gospodična Gusti je molčala, jaz sem pa odšel v njen razred.

Toda Gospod je imel usmiljenje s svojim nevrednim služabnikom in me je še enkrat poklical, to pot glasneje. Vsega tega se tako dobro spominjam, kakor bi se bilo včeraj zgodilo, čeprav so že pretekla skoraj tri desetletja.

Bil sem v drugem razredu, ko je nekdo močno potrkal. Ker nisem rad videl, če me je kdo motil med poukom, sem šel nekoliko nevoljen ven. Bil je gospod Rožič . . .

„Gospod katehet, gotovo veste, da je Mija hudo bolna. Zdravnik je rekel, da ne bo učakala konca tega meseca. Jaz bi pa rad . . . mi bi pa radi videli, da . . .“

Gospod je bil v vidni zadregi, kako bi povedal, kar želi.

„Mi bi radi videli, da bi se dala prevideti, pa si ji ne upamo reči. Ker ste bili njen katehet, mislim, da bi vi še najlaže to . . . opravili. Prosim, če bi jo obiskali in . . . in . . .“

„Prav, gospod nadzornik,“ sem ga rešil iz zadrege, „jo pa obiščem. Samo danes ne morem, ker imam zaradi priprave na prvo sveto obhajilo veliko opraviti. Jutri pa pridem gotovo.“

„Pa še nekaj prosim, gospod katehet. Delajte se tako, kakor da ste jo prišli sami od sebe obiskat, sicer se bo preveč ustrašila. Mija je namreč trdno prepričana, da bo ozdravela.“

Še potem, ko sem se vrnil v razred, sem bil tak, kakor bi me bil kdo po glavi udaril. Prej bi bil verjel, da bo Sava tekla iz Črnuč proti Medvodam, kakor da me bo prišel sam oče prositi, naj Mijo pregovorim, da bi se dala prevideti.

Ko sem šel po šoli domov, sem ves čas nanjo mislil.

„Kako naj govorim, da se bo pripravila za zadnjo pot, Mija, ki se s takim upanjem oklepa življenja, ki je tako močno na svet navezana . . .“

Ta naloga se mi je zdela silno težka in skrbela me je.

„Kaj pa, če greš še danes tja, takoj? Potem imaš to skrb z glave.“

Bil sem že pred stolnico, pa sem se obrnil. Da, Bog je res imel z menoj usmiljenje, da me je obvaroval „črva, ki nikdar ne umrje.“

Odprla mi je gospa. Bila je vsa objokana.

„Pravkar je odšel zdravnik. Dejal je, da bo Mija komaj še štiri-najst dni živel.“

Preden sva stopila v sobo, kjer je bolnica ležala, si je obrisala hitro solzne oči. Toplo junijevo sonce je sijalo skozi obe okni, postelje pa ni doseglo. Ta je bila v senci.

„Sedaj bo pa naša Mija kmalu vstala,“ je dejala gospa in se delala veselo. „Zdravnik mi je rekel, da bo v treh tednih že toliko okrevala, da pojde lahko v Opatijo. Tam bo pa hitro ozdravela.“

To materino govorjenje se mi je zdelo nespametno. Čemu v otroku utrjevati goljufivo upanje? In jaz naj bi jo sedaj pripravil, da bi se dala za smrt prevideti! Bil sem skoraj nevoljen. Ko sem pa videl Mijo, mi je ta nevolja takoj izginila, tako se mi je zasmilila.

Bila je silno spremenjena in slaba. Imela je tako droben obrazek, da bi ga lahko z dlanjo pokrila. Bile so je skoraj same oči.

„Gospodična Gusti mi je povedala, da . . . ste bolni, pa sem vas prišel obiskat,“ sem dejal, ko sem sedel k postelji.

„Zakaj me pa vikate? Ali sem se vam tako odtujila? Prosim vas, kar tikajte me, imam rajši tako.“

Nekdaj je bil njen glas jasen, mehak, sedaj je pa govorila zamolklo in hripavo.

„Prav, te bom pa tikal, je tudi meni laže. Pa gotovo težko govoriš?“

„Nekoliko že, pa ni tako hudo. Na nekem plesu . . .“

Tu je gospa vstala in hitro šla ven, menda, da se je izjokala.

„Mami je hudo, ker sem to omenila. Veste, nji se je dobro zdelo, da sem imela toliko kavalirjev, pa me je vodila vedno po zabavah in plesih. Na zadnjem plesu sem pila vsa razgreta ledeno kavo, pa sem se prehladila.“

„Kaj ne,“ sem se skušal šaliti, „sedaj pa delaš pokoro?“

„Pa jo bo kmalu konec, te pokore. Saj ste sami slišali, kaj je mama rekla, da bom čez tri tedne že lahko šla v Opatijo.“

Videl sem, da po ovinkih ne pridem na pravo pot, zato sem jo udaril kar naravnost.

„Mija,“ sem jo prijel za drobno, skoraj prozorno roko, „povej mi, koliko časa pa nisi bila več pri spovedi?“

Pogledala me je plašno in se obrnila v steno. Jaz pa nisem popustil.

„Mija, poglej, včasih si bila tako odkritosrčna in si mi zaupala vse svoje malenkostne težave in skrbi, ali bi ne storila tega tudi sedaj?“

Obrnila se je zopet k meni in začela tiho jokati.

„Hvala Bogu,“ sem vzdihnil sam pri sebi, „izgubljena ovca se vrača!“

„No, Mija, povej mi,“ sem se sklonil k nji.

„Tri leta,“ je zašepetala komaj slišno.

„Kaj ne, odkar si bila pri zadnji šolski spovedi?“

„Da, pa bom sedaj takoj šla, kakor hitro vstanem.“

Smilila se mi je, toda moral sem biti trd, če sem ji hotel storiti dobro.

„Kaj ne, k sveti maši tudi nisi hodila?“

„Včasih že, zadnje leto pa malokdaj. Zgodilo se je pa večkrat, da res nisem mogla iti, če smo šli na kak izlet ali če sem prišla . . .“

Pogledala me je boječe, zato sem ji pomagal.

„Kaj ne, če si prišla šele zjutraj s plesa? Pa, Mija, ali ti vest ni prav nič očitala, da preživljaš nedelje tako brez Boga?“

„Sprva že, potem pa nič več. Samo kadar sem vas srečala, se mi je vest zopet vzbudila.“

„Potem si me pa gotovo nerada srečala?“

„O, to pa ne! Rada bi bila z vami govorila, pa nisem bila nikdar sama. K vam se pa nisem upala priti. Mislila sem, da zame nič več ne marate. Ali ste zelo hudi? Saj bom šla k spovedi, kakor hitro ozdravim, in tudi k maši bom hodila.“

„Mija, ali bi ne bilo dobro, da bi se takoj spovedala? Glej, v nekaj dneh se neha velikonočni čas. Dve leti si zanemarila svojo dolžnost, letos jo pa še lahko spolniš. Najbolje bo, da storiš to še danes.“

„Zdi se mi tako nerodno, če bi me prišli na dom obhajati. Ljudje v hiši bi se gotovo zgledovali. Saj bom res šla k spovedi, še preden pojdem v Opatijo.“

„Toda, ljuba Mija, čemu bi se ozirala na druge ljudi? Ako se bodo zgledovali, naj se pa! Kaj je to nekaj tako posebnega, če pridejo koga obhajati? Vidiš, Mija, ako se že danes spraviš z Bogom, si boš pomirila vest in zopet boš tako srečna, da, tako srečna, kakor si bila v Postojni, ko si tako rada klečala pred tabernakljem.“

Začela je zopet jokati. Jaz pa nisem odnehal.

„Ljuba Mija, prosim te, naredi mi to veselje, saj si mi včasih tako rada ustregla. Glej, tudi meni bo laže pri srcu. Saj vendar ni spoved tako težka. Skoraj bi ti že jaz lahko dal odvezo, ko si se mi obtožila in

mi tvoje solze kažejo, da obžaluješ. Seveda, bolje je, da se natančneje spoveš. Kaj ne, Mija, da boš to storila?“

„No, vidiš, sedaj bo pa vse dobro,“ sem dejal ves vesel, ko je prikimala. „Takoј pojdem k stolnemu vikarju, da opravi ta še danes. Katerega pa želiš, Sršeta ali Potokarja?“

„Ne, ne, Sršeta pa ne,“ je rekla hitro.

„Dobro, pa Potokarja, saj je ta prav jako dober gospod. Pa še nekaj, Mija; naročil mu bom, naj ti podeli tudi sveto poslednje olje.“

Takrat je pa široko odprla oči in v njih se je pokazala groza.

„Saj vendar ne bom umrla,“ je vzkliknila, „jaz ne mislim prav nič na smrt! Če bi vedela, da bom morala umreti, bi od strahu skoprnela.“

„Ampak, Mija, kaj res misliš, da umrješ zato, če sprejmeš sv. poslednje olje? Ali se ne spominjaš, kako sem vam v petem razredu pravil, da jih je veliko ozdravelo, potem ko sem jih previdel? Saj je vendar sv. poslednje olje za to, da olajša bolnikom trpljenje. Rekla si, da ne misliš prav nič na smrt. Vidiš, Mija, to pa tudi ni prav. Ti si hudo bolna, to spoznaš sama. Seveda imaš upanje, da ozdraviš. Da se ti pa to upanje spolni, pa ni tako gotovo ...“

Tu se ji je zopet pokazal strah v očeh. Sam sebi sem se zdel kakor sodnik, ki izreka nesrečnemu obsojencu smrtno obsodbo. Toda vest mi je rekla, da moram tako govoriti.

„O Jegliču*) si slišala, da je umrl? Pred tednom dni se je čutil še zdravega in bi se smejal, če bi mu bil kdo rekel, da bo čez nekaj dni že v grobu. Pa se je le tako zgodilo. Tudi jaz sem popolnoma zdrav, pa navzlic temu ne upam za gotovo trditi, da te bom preživel. Vsi smo v božjih rokah, zato je dobro, da smo vedno pripravljeni.“

„Pa zdravnik je rekel, da gotovo ozdravim. Ali vi mislite, da bom umrla?“

Moj Bog, kako me je pri tem pogledala! Uprla je svoje velike oči vame in s strahom pričakovala odgovora. Kaj sem ji hotel reči? Gole resnice ji nisem mogel povedati. Preveč se mi je smilila, ko sem videl smrtno grozo v njenih očeh. Lagati tudi nisem hotel, molk bi pa bila Mija prav tolmačila.

„No, seveda,“ sem se izvijal, „če je zdravnik tako rekel, imaš pač še lahko upanje, toda navzlic temu storiš najbolje, če se daš prevideti. Glej, Mija, jaz sem trdno prepričan, da mi hiša ne bo pogorela, pa sem jo le zavaroval. Tako je tudi zate najbolje, da se zavaruješ.“

Hotel sem se šaliti, pa sem komaj solze zadrževal.

„Kaj ne, Mija, da lahko naročim Potokarju, da te za vsak slučaj popolnoma previdi? Vsaj to mi prav lahko verjameš, da ti ne bo škodovalo.“

„Prosim, mu pa recite, če mislite, da je tako prav.“

Skozi odprta okna se je oglasilo poldansko zvonjenje. Pogledal sem Mijo in sklenila je roke k molitvi. Odgovarjala mi je pa tako tiho, da sem jo komaj slišal.

„Kaj ne, Mija, zelo si utrujena?“

„Da, ponoči nisem nič spala.“

*) Brat sedanjega nadškofa.

„Ubožica, sedaj sem te pa še jaz tako mučil. Pa prosim te, ljuba Mija, nikar mi ne zameri. To je moralo biti. Če že danes vse lepo opraviš, boš jutri srečna in brez vseh skrbi.“

„Pa še kaj pridite,“ me je prosila, ko sem odhajal.

Pri vratih sem se še enkrat ozrl in Mija se mi je skušala veselo nasmejati, pa je bil njen smehljaj tako žalosten, da me je kar začelo nekaj v grlu dušiti....

Ko sem pozno popoldne šel iz šole, me je na najožjem mestu Starega trga srečal gospod Potokar. Mudilo se mu je kakor meni.

„Bodi brez skrbi, sem vse dobro opravil,“ mi je zaklical čez ulico in velik kamen se mi je odvalil od srca.

Ko sem drugo jutro maševal, sem molil za Mijo pri — „spominu za mrtve“ ... Preden sem šel s prvoobhajankami v cerkev, so mi sporočili, da je ponoči umrla.

„Papa, pomagaj,“ je klicala, ko jo je napadlo, in čez nekaj hudih minut je izdihnila v očetovih rokah.

Popoldne sem jo šel kropit. Ležala je med samim belim cvetjem. „Kakor angel,“ mi je dejal njen oče, nato pa še pristavil: „Gospod katehet, častno besedo vam dam, da ne bom nikdar pustil, da bi kak moj otrok umrl brez svetih zakramentov.“

Tako je govoril gospod Rožič, ki se je očitno hvalil, da ni bil šestnajst let v cerkvi in da nima nič vere.

Bog razumi te naše „brezverce“.

Kadar grem mimo stolne cerkve sv. Nikolaja, se včasih spomnim, kako sem se obrnil in šel k Rožičevim. Moj Bog, če bi ne bil tega storil, ako bi bil šele drugi dan prišel tja in bi našel Mijo mrtvo . . .

Ne, na to še danes ne smem misliti . . .

(Dalje.)

IVAN ČAMPA :

TAKO LEPO HODITI JE POLETI . . .

Tako lepo hoditi je poleti
po rjavih potih širnega poljá
ob njivah raztopljenega zlatá
in mirno sebi samemu živeti.

Še lepše pa je v parku med dekleti,
ki vsaka se skrivaj sladko smehlja,
ko veter nežno z mrakom se igra,
po tajni, daljni sreči hrepeneti.

A jaz vendár ne upam veseliti
se za trenotek bežen vsaj ob teh
omámljivih lepotah in ljudeh,

ker vem, da je še več ljudi, ki smeh
že davno, davno jim je umrl v očeh,
in bil bi velik greh zdaj srečen biti.

JOŽE DULAR:

OPLENAC

O' LOMFK IZ POPOTNEGA DNEVNIKA

Kadarkoli sem kje bral o starih srbskih zadužbinah, sem si vedno predstavljal veliko, mračno poslopje s kupolami, z ozkimi barvanimi okni in dolgimi, temnimi hodniki, po katerih skoraj neslišno tonejo koraki starega igumana in kaludžerov. Poleg tega še neko posebno tajinstvenost prostora, mrzle obraze svetcev, ki so jih naslikale roke srednjeveških slikarjev, stare bizantinske svetilke, spokorniške celice,

temno zelenje na samostanskem dvorišču in morda še pozno sonce na priprtih oknih . . .

Tako nekako sem si vse nekoč predstavljal. Vsega tega pa na Oplencu ni. Vse je jasno, svetlo in kljub dragocenim mozaikom, ki predstavljajo srbske velike župane, kralje in despote, in kljub glagolskim napisom zveni vse premoderno; preveč sodobnega duha je tam notri.

In tako stojimo zdaj sredi cerkve in gledamo srebrne in zlate vence, ki so razvrščeni po stenah. Včasih oko za trenotek obstane na srebrnih lavorjevih in hrastovih listih, prebere napise, gre dalje preko pozlačene krone na prekrižanih mečih do bronaste palmove veje, ki počiva ob trnjevem vencu. In nato zopet venci, srebrni in zlati, prineseni kralju — vitezu od Triglava in Kajmakčalana, iz slavonskih nižin in od Jadranskega morja.

Ob stebrih vise stare polkovne zastave iz turških bojov in svetovne vojne z raztrganimi grbi, obledelo svilo in razsekanimi emblemi. In svetilnice in dragoceni oltar, marmor in mozaik, barvana okna in zopet venci in srebro in marmor in mozaik . . .

Kdo bi našteval. Preveč je bleska na enem mestu, da bi si mogel posameznosti vtisniti v spomin.

„Fotografiral ne bom, niti tu niti v kripti, mi je oficir vzel aparat,“ se je pritoževal Vojko. Da je zabranjeno fotografirati v notranjščini cerkve, mi je rekel. Poglej pojdi bolj na desno . . . sijajna perspektiva . . . skoraj celo steno ali pa vsaj oni prizor bi lahko ujel v kamero in tudi del zastav bi se še videl in oni srebrni venci . . . Tako, vidiš, sedaj je prava pozicija . . . prav za prav ne . . . Tukaj je še boljša . . .

Razlagal mi je, hodil sem in tja ter kazal svoje perspektive, nato pa se je nenadoma domislil, da nima kamere, da je sicer preveč oblačno za fotografiranje in da je njegovo razlaganje zame v takem slučaju nesmisel, ker se jaz — kakor je on sam trdil — bolj zanimam za glagolske napise na stenah, kakor za njegove pozicije.

Nekaj časa se je še jezil, potem pa sva se približala skupini ljudi. Sredi med njimi je stal častnik ter jim pravkar pričel govoriti:

„Zadužbino je pričel graditi Peter Veliki Osvoboditelj, končal jo je njegov sin kralj Aleksander I. Zedinitelj. Zunanost je iz belega marmorja, znotraj je vsa obložena z mozaiki, ki predstavljajo vse srbske velike župane, kralje in despote, nadalje pravoslavne svetnike . . . Tukaj nad nami vidite na primer tako sliko . . . nadalje . . .“

„In kdo je delal mozaike?“ je vprašal suh glas in pretrgal častnikovo pripovedovanje. „Ali Jugoslovani?“

„Ne, večinoma Nemci, nekaj Italijanov in Rusov. Da nadaljujem, to je Karadžordževa zadužbina, ki ima devetinosedeset grobnic; polnih je trinajst. Dve od teh sta v cerkvi, kjer počivata Črni Jurij in Peter Osvoboditelj. Ostale so v kripti. Desna, prav na koncu je grobnica blagopokojnega viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja. Poleg njega počiva na levi strani njegova mati, desna je še prazna.“

Častnikovo pripovedovanje je bilo kratko, da bi si krajšega težje izmislil, zato so takoj, ko je umolknil, pričeli ljudje siliti vanj z najrazličnejšimi vprašanji. Če so ona vrata pred glavnim oltarjem res iz čistega srebra, v katerih vojnah so bile one zastave, kaj predstavlja ona slika na desni steni, ali so morda marmor uvozili iz tujine, koliko let so gradili zadužbino, koliko je vredna cela cerkev, vsaj približno, če že ne točno . . . Čudna je radovednost ljudi in vprašanja so se vrstila tako hitro, da častnik pri najboljši volji ne bi mogel odgo-

varjati nanje. Zato se je kar na lepem umaknil in ljudje so se razkropili prav tako hitro, kakor so se prej zbrali.

Po stopnicah smo odšli v kripto, ki so jo razsvetljevale debele voščenke. Bleda svetloba se je lomila na mozaikih in duh po zrelem cvetju je plaval po prostoru. Ljudje so klečali pred grobom kralja Aleksandra in nad njim je gorela zlata svetilka, katero je pred kratkim sam prižgal naš mladi kralj Peter. Okoli groba so bile razvrščene žare z jugoslovansko prstjo.

Tako težko nam je vsem. Sedaj mnogo globlje in bridkeje občutimo našo tragiko, kot tedaj, ko smo po časnikih zasledovali pogrebne svečanosti in so zvočniki prenašali zvonjenje oplenaških zvonov. Sedaj smo drug ob drugem. Mi pri kralju in kralj pri nas. On je mrtev, a v naših srcih gori njegova oporoka.

Odhajamo. Ob grobu je zagorela nova sveča in svetla solza je kanila na marmornata tla.

Zopet je zabrněl motor. Megle se še niso razvlekle in še vedno tišče na bližnje griče. Hupa pri avtobusu poje, ljudje se umikajo. Dež zopet tolče ob šipe, pred nami siva cesta in na hribu sredi zelenja Oplenac — poslednji dom viteškega kralja.

DRAGOTIN KETTEJ:

IL ALLAIT A TRAVERS LA FORET

(Skozi gozd je šel.)

Il traversait une forêt épaisse,
l'âme en deuil et le coeur en détresse.

Il demandait à un arbre touffu:
„Des amis compatissants, en as-tu?“

„J' en ai, j'en ai“, répondit l'arbe alerte,
„ils sont si nombreux que les feuilles vertes.

Quand je me réjouis, ils sont en train;
ils partagent mes maux et mes chagrins!“

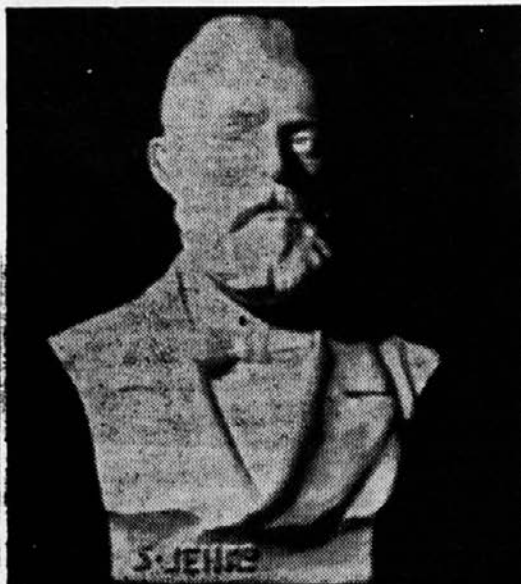
Alors, il dit: „Moi je suis désolé . . .
En ami voudrais-tu me consoler?“

Soudain, on entendit un léger bruit,
doucement l'arbre se pencha vers lui.

Il n'est plus seul, l' arbre le prit en bras,
sur une branche il se balance la.

Crassus.

GOVOR OB STOLETNICI ROJSTVA SIMONA JENKA V PODREČI

„Ali sem ti še znanec, Sorško polje?“ vprašuje Jenko. Kot odgovor na njegovo pesniško vprašanje se je danes vse Sorško polje, vse med Savo in Soro, kar je objeto v dlan med Ljubnikom, Šmarjetno in Šmarno goro, zbralo v rojstni fari pesnikovi, da ob njegovem prazniku zavpije z glasom, prihajajočim kot iz osrčja: Tvoje sem, Jenkovo polje sem, in ti si moj najmiljši znanec, moj pesnik! — Ob 100 letnici sta se našla pesnik in zemlja tesno objeta in prelita vase, ki nista mogla živeti ločena: Sorško polje je navdahnilo pesnika, zgenilo njegovo srce, da je zapelo kot struna v vetru, Jenkova pesem pa je v svoj sladki ri-

tem in zvok zajela utrip Sorškega polja, da živi večno v pesniško žlahtni posodi njegove besede. In za to pesem smo mu hvaležni mi vsi, ki smo se rodili na Sorškem polju, čeprav na njega obronkih, in smo se zbrali danes v njegovi vasi, in z nami ves slovenski narod, od predstavnikov najvišjih kulturnih ustanov, čuvarjev slovenskih vrednot, do zemlji najzvestejših ratarjev, da se poklonimo pesnikovemu geniju in proti Lestikovemu sumničanju potrdimo v njem pesnika slovenske zemlje in slovenskega duha.

Slovenci — po Jenkovi tožbi — nimamo zgodovine: ne bere se v zgodovini narodov v zlatih črkah pisana povest našega rodu, nimamo slavne zgodovine, da bi se zbirali ob obletnicah sijajnih narodnih dogajanj; mi se zbiramo ob godovih naših kulturnih delavcev, pesnikov, ki so glasniki naše notranje rasti in boli, luči na gorah, ogenj, ob katerem gori naša pesem, ki sveti našim očem, da vidijo bodočnost. Slovenski narod je od nekdaj postavljaj spomenike svojim velikim možem in ob vsakem jubileju je ob njih spominskem kamenu ukresal novega duha za potrdilo v bodočnost. Tako ob Prešernu in Levstiku, ki sta postala slovenska „programa“. Danes smo prišli obiskat Jenka — stoletnika, ki ni še postal „program“, pa je tako slovenski človek, tako naš, priprost in svež, kot vsak kmečki fant z našega polja. Prišli smo k njemu, da nam dá od svoje svežosti, svoje razposajene prešernosti, ljubavne otožnosti, čudovite iskrenosti ter velike ljubezni do naše krvi, naše zemlje in našega rodu. Prišli smo, da se zahvalimo za njegovo pesem. Obiskali smo ga na domu, sredi rojstne

fare, da je nam bližji in da nam stopi živeje pred oči, on, naš pevec, Šmonca iz Praš.

Prav za prav je iz Podreče. Slišali smo*), kako je drugi pesnik našega polja, Pregelj, opisal njegovo rojstvo in njegov krst v cerkvi, pred katero stojimo. In kaj je bilo potem z njim? — Iz teh Mavčič je šel v šolo v starodavni Kranj, nakar ga je napol slepi Gašterjev stric, p. Nikolaj, poklical iz našega polja v samostansko šolo v Novo mesto, kjer je rasel v znanosti, v pesništvu in življenski dozorelosti. Ko je stric oslepel in odšel v Kamnik v pokoj, je tudi Jenko odšel v Ljubljano, kjer je v osmi šoli ustanovil pisateljsko družino „Vajevcev“, iz katere je izšel ves pomembnejši poznejši pisateljski rod. Že je oče redil vola, da ga zakolje na Jenkovi novi maši, in mati je želela, da bi imela mašnika, zato je Jenko vstopil v bogoslovnico v Celovcu, dasi ni imel poklica. Izstopil pa je še isto leto in odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na filozofijo in začel živeti znano življenje slovenskega študenta, ki se s stradanjem in poučevanjem komaj preživlja, dokler ga ne reši kaka Knafljeva stipendija. Tudi Jenko jo je dobil in presedlal na pravo, ki ga pa ni pravočasno končal, ter je znova moral „posojati bedakom glavo“, to je — poučevati v plemenitih rodbinah. V svojem silnem erotičnem značaju se je tedaj zaljubil v mater svojih učencev, kar ga je motilo pri učenju, ter je zato z Dunaja zbežal domov v Praše. Po bednih in veselih dunajskih letih, polnih domotožja, se je ustavil Jenko zopet v središču Sorškega polja, se sprehajal ob Savi, begal po teh gozdovih, hodil ob nedeljah v Kranj, potem pa zopet sedel pred hišo, pletel koše kot stari očanci, in se pripravljal na izpite. Da bi dobil denarja za pot na Dunaj, je zbral svoje pesmi ter jih zaman ponujal pri založnikih. Levstik ga je srečal, ko mu je ves obupan zatrjeval, da se bo ubil, nakar mu je on preskrbel založnika Giontinija, ki mu je odkupil zbirko. Tako je napravil prvi rigoroz. Po vrnitvi domov je stopil v službo k odvetniku kot pripravnik, najprej v Kranju, nato v Kamniku, kjer je vodil tudi pevski zbor in ustanovil čitalnico, ki še danes obstoja in prisostvuje današnji proslavi. Položil je še drugi in tretji rigoroz, kar bi po sedanjih pravilih že zadostovalo za doktorat, po tedanjih pa je bil potreben še en izpit. Pripravljajoč se nanj, je umrl l. 1869. v Kranju, najbrž radi prevelikega kajenja (14 viržink na dan), ter je bil pokopan blizu Prešerna na kranjskem pokopališču.

Tako sem v skupih črtah orisal zunanjo življensko podobo našega pesnika, o kateri pravi njegov sošolec Stritar: „Kratko je bilo njegovo življenje in nič posebno zanimivo.“ Vsebolj zanimiva in bogata pa je njegova pesem, najbolj melodijozna slovenska umetna pesem.

Jenko je bil pravi pesnik, kot smo tedaj v slovenskem slovstvu imeli samo še enega — Prešerna, in tudi po njem ne več veliko drugih. Odkritosrčen do občudovanja, priroden do enostavnosti in pristen do preprostosti. Struna, ki zazveni ob vsakem tresljaju, srce, ki se joka ob vsakem dotiku in se zamaje ob vsaki luči. Čudno: svojo pot je začel v času največje pesniške natrpanosti, ko se enostavnost ni sma-

*) Pred govorom so akademiki recitali „Jenkovo rojstvo“ iz Pregljevega romana „Simon iz Praš“

trala za pesem, ko je le Koseskega nabuhla zanesenost veljala za ume-
tnost. Prešeren pa je ležal pozabljen in njegovo pesem je pečatil
znak nenravnosti. Jenko se je po Levstiku privil k njemu in ob nje-
govih zvokih sčasoma našel svoj osebni glas. Prešeren je ves po-
greznjen v svojo mrčnost, je kot gotski hram, ves v temi, iz katere
se trga obupen krik po luči, po zvezdi sreče, po ljubezni. Kot obupan
ribič se potaplja, zroč venomer v eno smer, doživljajoč v svoji lju-
bezni le „pekel“. Tudi Jenko je ves žalosten, otožen, tudi obupan: zdi
se mi, da pod Prešernovim vplivom. Kajti le pod vtisom „Slovesa od
mladosti“ je lahko zapel: „Star sedemnajst še komaj let — zaničeval
že ves sem svet.“ Tak obup je bil pri Prešernu prava resničnost, pri
Jenku pa je pomenil le naslonitev na svojega pesniškega predhodnika.
Jenko že ni bil več sin gotske romantike, ki je ljubila mrak in bol,
temveč že tiste, ki se je predajala luči, soncu in čutnim radostim ter je
v ljubezni doživljala slast „neba“ in ne več „pekla“. Sam Jenko poje:
„Naj se grom razlega, naj se zemlja stresa, — jaz pa vendar imam
le na nji nebesa!“ Na zemlji, v opoju čutov, v menjavi sonca in senc!
— Jenko je bil tako že pozitivističen romantik, ki je gledal in živel
življenje zelo realno, ozarjeno le po sentimentalnem čustvu, pred-
vsem ljubavnem in domoljubnem. Taka čustvenost je glavni motiv
Jenkove pesmi, tista lahka, mehka in strastna, ki je današnji svet ne
ceni več, pa je tako pristno človeška, kot je pristna vsaka ginjenost.
In te čustvenosti ni Jenko skrival za kopo besedi, temveč jo je podajal
v najpreprostejši obliki narodne popevke, nazorne in otipljive, da si
jih je narod, ta najboljši ocenjevalec pravih vrednot, prisvojil takoj
kot svoj lastni izraz. Niti Gregorčič pozneje se ni tako približal na-
rodnemu pevskemu čustvu in njegovemu realistično sentimentalnemu
živlenskemu nazoru kot Jenko, ta pesnik najlepših naših ponarodelih
pesmi, ki jih pojo še danes fantje v zadnji zagorski vasi, ne vedoč za
njih očeta. Največ uglasbenih pesmi med slovenskimi pesniki ima
nedvomno naš Simon. Preprostost in naivnost, čutna polnost ter meh-
ka otožnost so oznaka najlepših Jenkovih ljubavnih pesmi, ki so tako
različne od trpke Prešernove erotike, kot je gorata in skalnata Go-
renjska od cvetočega Sorškega polja. To je posledica tega, ker Jenko
ni bil več tako izraziti osebnost individualist, temveč je čustvoval v
smislu občega narodnega slovenskega nazora, ki se mu je podrejal
na svojski način. Zgodilo se je pa večkrat, da je prav v teh ljubezen-
skih stvareh padel v neokusnost in spolzkost v preveliki uslužnosti
neizčiščeni splošni banalni objestnosti. Toda kljub tem nenravnim pe-
smim, ki jih Jenko ni nikdar priobčil, je njegova ljubavna pesem
najčistejša lirika, je čisti čut, ki ga je po notranji polnosti izrazil
Jenko iz nujnosti svojega pesniškega gona, v izpovedi, ki lahko velja
za šolsko oznako najčistejšega liričnega ustvarjanja sploh, in ki jo je
postavil za uvod v svojo zbirko:

„Dvigni se! ukaz mi reče,
srce pade mi v oblasti
silne, prej neznane strasti,
ki kot živi ogenj peče.

Čut se zlije mi v besede —
proč so črne bolečine,
strast občutkov divjih mine,
jasen mir mi v prsi sede.“

Že ta izpoved, kako Jenko ustvarja, ga kaže kot pravega pesnika, kot izrazitega lirika, toda naturalistično usmerjenega, ki je ves predan življenjskemu utripu, gonu od znotraj in pravtako vtiskom od zunaj. Le malokdaj je razmišljal in tedaj je njegova pesem okorna in pripovedna; velika je samo, kadar je neposreden krik ali razpoloženje.

Tak krik, kot njegova neposredna ljubavna pesem, je tudi njegova **domoljubna** pesem, pravtako izvirajoča iz čustva in hipnega navdušenja. Zatopljen v misel vseslovanstva, je gledal spočetka na slovensko vprašanje z največjim obupom. Slovenska zgodovina mu je bila samo zgodovina grobov, samo povest, kako rod za rodom gine. Ob njej ga je obšla neizrekljiva žalost v zavesti, da bo prišla zadnja ura narodu, ko nihče več ne bo povpraševal po njem. Jadransko morje mu je bilo povsem slovansko, pa ga je zaslužnil tuji meč. Tedaj moli za ves slovanski svet: „Ti, ki...pol sveta si podaril majki Slavi — čuj nas večni Bog!“ In v Rusih išče odrešitve. Toda od tega vseslovanstva, ki ga znanstveniki imenujejo „katastrofalnega“, je prešel v južno-slovanstvo, glaseč jugoslovansko zedinjenje v najširšem smislu: „Od Balkana do Triglava — južni veter piše — svoje sine mati Slava — v kolu skupaj išče . . . Ena misel naj nas vlada — od Trsta do Carigrada!“ — Stoji ob Savi, ki teče proti južnim bratom, in pesnik ji kliče: „Lepo jih pozdravi!“ Jenko je bil navdušen Slovan in eden prvih Jugoslovanov, povsem v skladu z dobo, v kateri je živel, ki pomeni pri vseh Slovanih čas razmaha njihove narodne zavesti. Tako je ta vseslovanska navdušenost — ko je splahnela — dala pobudo **slovenski** narodni zavednosti, ki je naravno v čustvenem Jenku dobila svojega buditelja. Sklenil je v „pesmih glas povzdigniti in Slovence z njim navdihniti“ ter zapisal posvetilo „In vendar vam le petje moje, Slovenci, bodi posvečeno!“ Vedno močnejše je povdarjal to slovenstvo, ki naj bo trdno kot naše gore, verujoč, da bo prav ta narod „veselih časov srečo užival . . . tedaj, ko v zemlji črni bo počival,“ kot kliče njegov nagrobni spomenik. In v Pobratimiji je zaprisegel svoje tovariše v ljubezni do domovine, ter v Napitnici dvignil čašo od navdušenja razvnet in zapel: „Zemlja naša — tale čaša — je nalita — tebi v čast! — Bog te brani — da čestita — ponosita — nam boš last!“ Tu se je postavil na samolastno slovensko stališče, on, ki mu je eno od treh največjih gorja bilo: ne biti nikjer sam svoj gospod!

Ko se je povrnil z Dunaja domov na to drago Sorško polje, se je z vso ljubeznijo in strastjo poglobil v njegovo lepoto in pestrost naše slovenske vasi. Takole opiše nedeljski popoldan:

„Kadar zopet dom obiščem,
moram priti v vas v nedeljo,
ko popoldan nauk neha,
ko po beli cesti ljudstvo

k hišam svojim se povrača,
Bele peče rad bi gledal,
rad bi videl vas Gorenjke,
ki vršite sramežljivo
mimo fantov, ki ob kraju
so postali in z veseljem
gledajo za vami ljubce.“

In zato je prav, da ob svoji stoletnici vidi prav te ponosne Gorenjke v belih pečah. In ko bi zdaj vstal iz groba, bi se gotovo pomešal med fante in vas gledal ob kraju, slovenska dekleta, katerim je veljala njegova ljubezen. **Slovenskemu dekletu in Sorškemu polju.** Drag mu je bil oblak, ki je priplaval nad njegov kraj: takoj ga je obsijala zlata zarja. Vstala je vsa narava in se živo razgibala: trava in kamenje sta ga razumela. Gledal je rdečo rožo in vedel za njeno zgodbo; srečal lipo in videl, da plaka, ker ima črva v srcu. V Jenku je vsa narava poosebljena, toda ne gleda je še v luči in temah kot poznejši impresionisti, njegovo gledanje je še vedno z mislijo. Je pa nedvomno eden prvih naših pesnikov, ki vidi pokrajino izven sebe, razločuje predmete in jih doživlja kot ljudi. Pride v cerkev — gotovo k Mariji na Bregu — in vsa soseska poje Marijino pesem. Vidi razvaline — ne motim se, če mislim na smledniški grad — in takoj ga prevzame misel, da je naše življenje le sen. Vidi mravlje na zemlji in orla v višini in takoj napravi pesniško primero. Taki so njegovi čustveni „Obrazi“, male sličice Sorškega polja, opevajoče glasove, „sluhu nerazumne, srcu razumljive“. V njih se je Jenko trdno postavil v središče svojega sveta, v svoje ozko Sorško polje, ki se je pokazalo plodno za najtišjo in najlepšo pesem, za navdih najlepših kulturnih vrednot. Pesnik in zemlja sta se našla. On, ki je pel „Gorje, kdor nima doma“, je našel svoj dom na tem polju, ki je rodilo njegovo veliko umetnost. Zato je razumljivo, da je pisatelj Pregelj v času največjega narodnega kolebanja prišel prav na Jenkovem grobu do misli, ki jo je posvetil vsem narodnim omahljivcem: „Ali si iz zemlje in matere, sodobnik moj, ali nisi? Kako pa učiš? Da smo plemenska čreda in da nismo narod in ne bomo? Da so nam meje preozke? Da tudi v svojo bodočnost verjeti ne moremo? Prijatelj moj, tvoje ime je hudič, zato, ker nimaš stopal . . . ker nisi zletel v višine . . . ker ne ljubiš . . . ker le šteješ in rajtaš. . .“ Ob tem, da je Jenko trdno stal, da je imel stopala, — Sorško polje, slovensko zemljo, ki jo je ljubil nadvse in jo izražal v svojih pesmih, ni bilo neumestno, da je Pregelj prav v njegovem imenu napadel vse tiste, katerih srce ni ostalo zvesto, ki so razrušili trdne vezi, spajajoče slovenskega človeka z njegovo zemljo. Prav tako misel je izrazil namreč Jenko sam:

Sloga, sloga,
dar od Boga,
varuj nam slovenski dom!
Naj ga širi
v strani štiri —
njega vruga udari grom!

Ko smo danes Jenku za stoletnico rojstva napravili obisk v domači fari, smo se prišli zahvaljevat za njegovo lepo pesem, ki nam je danes tako potrebna, za njegovo pesem, ki gre od srca do srca, za pristnost njegovega človeškega čustvovanja in za navdušenost njegovega slovenstva.

In ko se bomo danes veselili na tem prostoru v njegov spomin, se spomnimo njegove pesmi, ki jo je napisal kot nalašč za današnji dan in za to priliko:

Ko boste veseli
pri mizi sedeli
in peli na glas,
na Jenkota tudi,
ki črv ga že grudi,
se spomnite včas'.
Če dvignite čaše,
v dežele čast naše
in Slave sveta —
naj eden tud zame
v desnico jo vzame,
izprazni do dna!

Izprazni do dna — v opombo velikega pesnika, pevca Sorškega polja — **stoletnika!**

IVAN ČAMPA:

JOJ, BRATJE!

Joj, bratje, mene vedno mami
sladkost neznanega pričakovanja,
nekoč pa, ko prišel bom do spoznanja,
da sonce ne bo večno za meglami,

bom truden in bolan odšel pred vami
v neznanske, daljne pokrajine spanja,
kjer siva večnost nádnje sklanja
se kot žalujka nema k črni jami,

in bom prav sam, ves majhen in ubožen
bedel med onemelimi jetniki
v tihoti, mrzli grozi, vase zožen,

z bledičnim svitom svojih muk obkrožen
kot kamenit svetnik na žrtveniki, —
vi boste še naprej na zemlji mučeniki.

PROŠNJA

Sredi zgodovinske ure je nekdo potrkal na vrata našega razreda. Ivan, ki je sedel najbliže, je leno vstal, jih odprl in zgrabil za zelenkasto knjigo, ki jo je pomolil šolski sluga. Profesor, velik in širok mož, jo je pogledal z napetimi očmi in nehal razlagati. Pol slišno je zamrmral: „Že zopet; pa vedno pri moji uri!“ Odprl je knjigo in počasi čital: „Kraljevska banska uprava razpisuje podporo za revnega dijaka v znesku 1500 dinarjev. Kdor bo prosil, naj odda s prošnjo vred tudi premoženjski izkaz in zadnje letno izpričevalo do 26. t. m.“ Profesor je knjigo zaprl in jo dal Ivanu, ki jo je vrnil slugi.

V zadnji klopi se je zganil Radivoj, reven kmetški fant. Mati mu je bila umrla že pred dobrimi desetimi leti, oče pa je bil vojni invalid, ki že štiri leta ni dobil nobene podpore. Radivoj je stanoval v majhni podzemni sobici, ki je imela le štirioglate okence, obrnjeno na vrt. Njegovo stanovanje je bilo revno, pa vendar zanj dovolj lepo, kajti doma je bila revščina in še takega ni bilo. Stanovanje mu je plačevala neka dobra gospa. Od doma ni dobival ničesar; nihče mu ni prinesel niti koščka kruha. Le malokdaj, včasih samo enkrat v letu, se je prikazal starikav mož s palico v roki, ki je tožil o revščini in hudih časih. To je bil njegov oče.

Oprava v Radivojevi sobi: postelja s slabim, že raztrganim perilom, stara, polomljena miza s stolom, polica za knjige, ki so jo že črvi preluknjali, v kotu obešalnik, na katerem je visela raztrgana in oguljena suknja, zviti klobuček in srajca brez ovratnika. To je bilo vse.

Ko je Radivoj slišal o razpisani podpori, mu je srce kar vzplamtelo od sreče. Zatopil se je v svoje misli, ni slišal več profesorjevih besed, ni videl več nikogar krog sebe. Mislil je le na 1500 dinarjev, ki jih bo gotovo dobil. Nato je videl v mislih pred seboj lepe srajce, suknjo in hlače, ki si jih je kupil. Lepi, svetli čevlji so stali pred njim; nič več tiste revščine. Čutil se je neizmerno srečnega in zadovoljnega; najrajši bi bil zavrnil, pa si ni upal.

Ko je popoldne prispel domov, je sedel k mizi, vzel iz predala zadnjo polo pisarniškega papirja in začel pisati prošnjo. Pero se mu je ustavilo. Kaj, če bi vendar ne dobil podpore? Saj mu je ni nihče zagotovil.

Ta misel ga je mučila precej dolgo. Šele zvečer se je ponovno vrgel na delo in napisal prošnjo. Ko je končal, jo je prebral, enkrat . . . drugič . . . tretjič. Vse se mu je zdelo tako dobro napisano, da sploh ni mislil, da na tako prošnjo ne bi dobil ničesar. Saj je vendar potreben. Oče invalid, obleka mu bo pošla, razsvetljave že tri mesece nima, v šolo hodi brez zajtrka; ob taki utemeljitvi mu pač morajo podeliti podporo, če hočejo biti pravični.

Zložil je prošnjo in legel. Ura je odbila že davno enajst, ko so se njegove trudne oči zaprle. Začel je sanjati. Videl je ravnatelja, ki mu je naštel na roko 1500 dinarjev, s katerimi je brž hitel v trgovino in si kupil tri srajce in lepo sivo obleko. Ko pa si jo je hotel obleči, se je trgala, kot bi bila narejena iz pajčevine. Zelo se je razburil, da ga je trgovec tako opeharil, in ko se je ves ogorčen hotel vrniti v trgovino, se je zvalil s postelje na tla; prebudil se je in videl, da so bile le sanje. Pa vendar jim je verjel; bil je trdno prepričan, da se bo vse tako zgodilo.

*

Ko je drugo jutro prispel v šolo, je bila prva skrb, da je nesel ravnatelju prošnjo. Ravnatelj ga je ošvrknul s ostrim pogledom izpod naočnikov in velel s prilizujočim se glasom: „Dobro, vas bom že priporočil!“ „Prosim,“ je odvrnil Radivoj in odšel s počasnimi koraki iz ravnateljeve pisarne. Po drugem odmoru ga je

ravnatelj poklical. „Kaj le bo? Ali sem morda napačno napisal, ali je noče sprejeti?“ si je mislil Radivoj, ko je šel po stopnicah proti ravnateljevi pisarni.

„Radivoj,“ je rekel ravnatelj, ko je vstopil, „prinesite še kolek za deset dinarjev, ker drugače tega ne smem odposlati!“

„Kolek?... Kolek za deset dinarjev?“ so se trgale Radivoju besede. „Če pa ... pa...“ Ni si upal več govoriti. Bal se je ravnatelja, še bolj pa se je bal, da mu ne bi vrgel prošnje v koš.

„Da, za deset dinarjev! Pa takoj jutri ga prinesite!“ je odgovoril ravnatelj.

Opetekajoč se, se je Radivoj vrnil. Noge so se mu tresle, roke so mu drhtele, zobje so mu šklepetali od strahu. Venomer je ponavljal: „Kolek za deset dinarjev... deset... deset...“ Srce mu je močno utripalo. Nemo je zrl predse in šel z negotovimi koraki proti razredu. Ni se oziral ne na levo ne na desno. Vsi, ki so ga srečavali, so mu bili hkratu tuji. Le številka deset je plavala brez nehanja pred njegovimi očmi. Ko je prišel v svojo klop, so ga obkolili tovariši in ga spraševali, kaj je bilo. „Ah nič!“ jim je odgovoril z neko pritajenostjo in pordel.

Skrbelo ga je za onih deset dinarjev. Kje naj jih vendar dobi? Doma nekje v predalu še hrani en dinar za skrajno silo; to je vse. In deset dinarjev? Kdo naj mu jih posodi? Vsi vedo, da je revež in jim ne bo mogel nikoli vrniti. Ali vendar ni ubupal. Saj je vedel, da bo dobil za teh deset potem 1500 dinarjev. Ojunačil se je in stopil k tovarišu: „Ti, Danilo, prosim, posodi mi deset dinarjev. Boš videl, da ti jih bom vrnil dvajset.“

Danilo je bil tovarnarjev sin. Čeprav bi mu teh deset dinarjev ne manjkalo nikjer, vendar ni bil toliko usmiljen, da bi mu jih posodil. Prosil je drugega, zopet zaman. Šele tretji se je dal pregovoriti, da mu je posodil, toda Radivoj mu je moral zastaviti zanje aritmetično knjigo.

*

Pretekla sta dva meseca. Vsak dan je Radivoj z napetostjo pričakoval, da ga pokliče ravnatelj v pisarno in mu odšteje 1500 dinarjev. Bil je že ves razcapan in zadnje upanje na rešitev je bila podpora. Večerje že mesec dni ni imel več. Samo borno kosilo je še dobil pri dobrih ljudeh. Vidno je pešal od dne do dne. To so opazali tudi v šoli. Čestokrat se je kar med poukom solzil, ko je videl druge, ki so jedli bel kruh z maslom ali mesom: on še črnega ni imel. Med nekaterimi urami se je od onemoglosti kar zgrudil, a nihče se ni zmenil zanj.

Nekega dne ga pokliče ravnatelj kar sredi ure v pisarno. „Vendar enkrat!“ je vzkliknil Radivoj in se bridko nasmehnil. Solza veselja se je utrnila po njegovem upadlem licu. On je šel, on je stopil v pisarno, mu je ravnatelj potisnil v roko njegovo prošnjo z besedami: „Radivoj, vračam vam vašo prošnjo; podpore niste dobili!“

„Nisem?...“ je obupno zaječal Radivoj. Stresel se je po vsem telesu. Od preplašenosti in obupa mu je padla prošnja iz roke. „Nisem dobil?...“ Še enkrat je zapičil oči v ravnatelja, sklonil glavo in odšel. V razred se je vrnil z objokanimi očmi in s prošnjo v roki. — „Kaj ti je? Kaj se je zgodilo?“ so ga spraševali sošolci.

„Nisem dobil,“ jim je odgovoril, se nagnil in bridko zajokal. Po končani uri je vzel svoje knjige in zvezke ter zbežal proti domu.

Tistega dne ni šel h kosilu, čeprav je bil lačen, da se mu je temnilo pred očmi. Naslonil se je na mizo in bridko jokal... jokal...

Zunaj je ugasnilo sonce in izginilo za gorami. Večerna zarja je svetila tiho nad daljnimi hribi. Lahka sapa je potegnila za ogli in obrnila listje na drevju. Polagoma, minuto za minuto, je ugašal dan. V majhni, revni podzemni sobici pa je ugasnilo življenje revnemu študentu Radivoju, ki se je s težavo povzdignil do šestega razreda gimnazije in sredi te mučne poti omagal.

PROF. SILVO BRESKVAR:

Mislim, da ni človeka, ki se ne bi kdaj zazrl v jasni poletni noči na temno nebo, posejano z zvezdami, in se vprašal, kaj so te drobne, nemirne lučke, kdo jih je postavil na visoki nebesni svod, kam gre njihova pot in kakšna usoda jim je namenjena. Taka in še druga vprašanja nam pridejo na misel, ko plove pogled po nebesu ter se veselimo njegove lepote, razum pa se opaja nad nedognanostjo vseh teh vprašanj.

Da bomo vsaj nekoliko zadostili naši radoznalosti, tvegajmo polet k daljnim svetovom, skušajmo si bežno ogledati stvari, ki jih je roka Stvarnikova postavila v brezbrežnost prostora.

Kakšno pa naj bo sredstvo, ki bi nas popeljalo v neznane daljine? Izkaže se, da so vse hitrosti, s katerimi človek razpolaga, za naše potovanje kar smešno majhne. Že pot do Lune, najbližjega sosedu v vesolju, bi terjala dolge tedne in mesece, preden bi dospeli v njegovo bližino. Pešec, ki napravi na uro 5 km, bi rabil do Lune 8 let in 11 mesecev. Še brzec, dirjajoč s hitrostjo 150 km, bi potreboval za isto pot dobre 3 mesece. Letalo, naše najhitrejše prevozno sredstvo, bi pa z dvakrat večjo brzino dospelo na Luno šele po 53 dneh neprestanega brnenja. Sedaj pa pomislimo, koliko časa bi rabili do neprimerno bolj oddaljenega Sonca, da drugih zvezd niti ne omenimo! Vsa, še tako hitra vozila nas puščajo na cedilu.

Ozrimo se po naravi, ali nam more ona nuditi sredstvo, prikladno za naš namen. Da, najdemo ga, in sicer v — svetlobnem žarku. Ta je najhitrejši sel. Za razmere na naši Zemlji se giblje z neznansko brzino. V eni sami sekundi premeri 300.000 km — dolžino, ki je skoraj osemkrat daljša od zemeljskega obsega.

Res, take hitrosti nismo vajeni. Temu ali onemu se mogoče zdi malce prevelika. Naj bo kar brez skrbi! Svetovni prostor je tako velik, da mu utegne biti tudi ta hitrica prav po polzevo počasna!

Le predajmo se žarku; varno nas bo nosil skozi prostranstva vesolja. Glavno je, da bomo z njim lahko merili pot, ki bo ležala za nami. Na ta način si bomo ustvarili vsaj površno podobo o razdaljah, ki nas ločijo od drugih svetov, in o nepopisno veliki razsežnosti vesolja.

★

Pojemajoči krajec Lune se blede odraža na jutranjem nebu. Proti njej usmerimo naše potovanje!

Neznana groza nas obide, kati hipoma, kot bi trenil, zraste pred nami Luna v take širine, da zakrije polovico neba. Komaj je dobra sekunda kanila v večnost, že se ustavimo na spremljevalki Zemlje. *)

Popolnoma temno nebo se boči nad nami. Čeprav obliva Sonce veličastno pokrajino z nenavadno toplotno in svetlobno silo, vidimo zvezde na nebu, pa še veliko lepše kakor na Zemlji. Popolnoma mirno brez trepetanja gledajo na nas. Na Luni namreč ni zraka, ki bi odel nebo z modrino in se poigral z zvezdnimi žarki. Na črnini neba visi velikanska skoraj okrogla plošča — naša Zemlja. Ker gledamo od strani njeno osvetljeno polovico, zato ni popolnoma okrogla. Z lahkoto opazimo znane obrise morja in celin. Prehod iz osvetljenega dela Zemlje v oni del, ki je pogreznjen v temo, na katerem vlada noč, je medel in zabrisan. Tam je jutranja zora.

Poglejmo si sedaj svet okoli sebe! Velikanska ravnina se razteza pred nami. Obrobljena je s ponosnimi gorskimi venci ostrih, izrezanih oblik, ki se strmo vzpenjajo v višave. Bleščeče se odbijajo sončni žarki od planjave in gora. Kar pa ni oblito s sončno svetlobo, ždi v popolni temi. Nikjer ni nobenega pravega prehoda iz svetlobe v temo. To je posledica odsotnosti ozračja. Samo to more namreč omiliti razliko med obema ter ustvarjati jutranjo zoro in večerni mrak. Vsega tega na Luni ni.

Tako lahek je naš korak, da se lastne teže komaj zavedamo. Luna je napram Zemlji po velikosti in po teži manjša. Zato privlači z manjšo silo vsa telesa na svoji površini. Kamen moremo vreči neverjetno daleč in skok preko par metrov široke razpoke ne terja nikakega truda. Svojega koraka ne slišimo, niti najmanjšega šuma ne ujame uho. Tu so dežele popolne tišine, ker ni zraka, ki bi prenašal zvok.

Pa se popnimo na bližnjo vzpetino, da bomo pokrajino lažje pregledali. Do obzorja sega naš pogled. Popolnoma jasno vidimo gorske vršace, med katerimi ležijo ravne, pa tudi razdrapane planjave. Nobena meglica, noben oblček ne ovira razgleda. Na Luni namreč ni vode ne v eni ne v drugi obliki. Odtod ostrá oblika vzpetin, ker jih ne brusi tekoča voda kakor na Zemlji.

Našo pozornost vzbujajo posebne tvorbe luninega površja. To so obročaste gore ali žrela. Večje ali manjše udrtine z ravnim dnem so obdane od gorskega nasipa, ki se spušča strmo navznoter, nazven pa položneje. Velikost žrel je jako različna. Največja so taka, da zavzemajo cele pokrajine, najmanjša so pa le okrogle jamice brez nasipa. Njihovo število gre v desettisoče. Najdemo jih povsod. Na obširnih planjavah, med gorskimi vrhovi in manjša celo na nasipih in v notranjosti večjih žrel. Do danes se še ni posrečilo razvozlati uganke nastanka in pomena teh čudnih gorá.

Pa še nekaj nenavadnega zapazimo. Na nekaterih krajih so planjave preklane. Ozke razpoke se vijejo na stotine km v daljavo. Tema, ki zija iz njih, nam priča o velikih globinah. Te razpoke so posle-

*) Primerjaj: „Luna — sosednji svet“, Mentor, 1955-54, str. 103.

dica sončne pripeke. Na Luni traja dan dva tedna; ravno tako noč. Čez dan noben oblak ne omili žgoče sile sončnih žarkov. Zato se tla močno segrejejo, najbrže na več sto stopinj. Vročemu dnevu sledi nič manj mrzla štirinajstdnevna noč. Tedaj je tak mraz, da ni pokrajine na Zemlji, ki bi se mogla ponašati z enakim. Radi teh obsežnih toplinskih razlik so nastale velikanske razpoke, podobno kakor razpoke v suhi zemlji.

Luna kaže Zemlji vedno isto lice. Druga njena polovica je stalno obrnjena proč.

Da na Luni ne more uspevati življenje, je popolnoma jasno. Pomankanje vode in zraka ter velikanske toplotne razlike so ovira, ki jih življenje ne more premagati. Čarobne lunine pokrajine so prazne, ni bitja, ki bi uživalo njihove raznolikosti in se opajalo z njihovo lepoto.

Čas beži, zapustiti moramo čudovite pokrajine tega mrtvega sveta, saj smo naše potovanje šele pričeli.

Zopet zajahamo svetlobni žarek. S hitrostjo bliska nas nosi Soncu nasproti. Pogled nazaj nas pouči, da se Luna manjša vedno bolj in bolj in z njo vred tudi naša Zemlja.

Vse okoli sama praznina. V vseh smereh se odpirajo brezna prostora. Kaj je zgoraj, spodaj, desno in levo, ne moremo povedati. Tu ni ne severa ne juga ne vzhoda ne zahoda. Zdi se nam, da plavamo v sredini neizmerno velike, prazne krogle. Obložena je z najtemnejšo črnino, na kateri se bleste svetle pike — zvezde stalnice.

Bleščeča se sončna plošča se polagoma večja. Neprijeten občutek nas navdaja, da padamo proti Soncu. Nobenega vetra ne čutimo, nikak piš nam ne izdaja hitrosti, s katero se bližamo mogočnemu gospodarju dneva. Prostor med zvezdami je brez zraka, popolnoma prazen, zato ne slišimo ničesar. Moreča tišina nas obdaja in brezslšno rišejo zvezde svoja pota. V vesolju vlada večni molk.

Kaj pa je to? V smeri, v kateri hitimo, zapazimo krajec, ki se stalno večja. Ali je ta pošastna praznina začarana, da se nevede zopet bližamo Luni? Ne. Zemlja in njena spremljevalka sta že tako daleč, da jih vidimo le kot dve svetli piki. Prekrasen par tvorita na nebu. Krajec, proti kateremu gre naša pot, je sestra Zemlje, premičnica Venera. Ta nam sije po zatonu Sonca kot Večernica ali pa nam kot Danica naznanja prihod belega dne. Dobro tri minute rabimo do nje. Za spoznanje je manjša od Zemlje, Soncu pa je za tretjino bliže. Od vseh premičnic je Venera mimo Lune ona zvezda, ki se more Zemlji najbolj približati. Takrat je oddaljena od nas kakih 40 milijonov km.

Vzlic tej bližini vemo o njej le, da ima ozračje in vodo. Kajti vedno je pokrita z gostimi in neprodinimi oblaki, ki branijo pogledu pot do njenega površja. Nihče ne ve, kakšne skrivnosti zagrinja ta oblačna odeja. Mogoče klije življenje pod njo, možno pa je tudi, da se ustvarjajo tam prvi trdni temelji bodočih celin.

Kar naprej nas vleče žarek. Vedno večja postaja sončna obla. Nevzdržema padamo proti njej. Pogrezamo se v morje svetlobe. Bliže in bliže smo mogočnemu Soncu. Zdi se nam, da je silni ogenj zajel polovico neba. 8 minut potovanja — kar odgovarja razdalji 150 milijonov km — in že drevimo mimo te pošastne zvezde. Zares pošastne!

Velikanska vročina vlada na njej. Saj znaša toplina njenega površja kakih 6000°. S sredstvi sodobne tehnike se moramo komaj v izjemnih primerih približati tako visoki toplini. Pri tej uprav peklenški vročini je vse staljeno, tudi najteže taljive snovi. Vse je spremenjeno v pare, nič trdnega ni tam. Nad 1 milijon km meri v premeru ta velikanska ognjena krogla. Njeno površinsko plast tvorijo razbeljeni plini prvin. Večni viharji jih premetavajo sem in tja. Kajti na Soncu vse kipi, vre in buči.

Mogočni oblaki razbeljenih plinov ali **protuberance**, ki jih bruha Sonce daleč v svetovni prostor.

Velikanski izbruhi zanašajo žareče pline v silne višave. Na sončnem robu jih vidimo kot orjaške ognjene jezike, segajoče daleč v svetovni prostor. Najbolj razburkano morje, tepeno od udarcev najsilnejših viharjev, je nezatna podoba vsega tega, kar se godi na Soncu. Velikanske temne pege so središče najhujših ciklonov.

Nikoli se ta pobesneli ples sončnih sil ne umiri. Odkar sije Sonce in dokler bo svetilo, ne bodo ti divji viharji niti za trenotek prenehali. In ta strašna zvezda je deležna najljubeznivejših imen, s

katerimi se ponaša zaklad človeške govornice. Zakaj tudi ne? Saj imamo od vsega tega samo dobiček. Soncu in njegovim silam smo dolžni zahvalo za toploto in svetlobo, za kruh in življenje.

Naprej v črnino prostora! Počasi se odmika ognjena pošast. Po treh minutah, ko se je zožilo Sonce na velikost devetkratnega ščipa, smo dosegli najbližjo premičnico, ki kroži okoli njega. Ta je Merkur, brat Zemlje. Za dve tretjini je Soncu bliže od nje, po velikosti pa le malenkostno presega Luno. Soncu obrača vedno isti obraz ter ima zelo redko ozračje. Velika sončna bližina povzroča na njem hude viharje, ki dvigajo prah v tolikih množinah, da po teden dni zagrinja cele pokrajine. Zvezdoslovci so prepričani, da Merkur nima vode. O kakem življenju na njem ne more biti govora.

Po nadaljnjih 5 minutah presekamo tir Zemlje. Sonce se je zmanjšalo na običajno velikost. V 12 minutah, odkar smo hiteli mimo njega, dosežemo rdečega Marta, za Zemljo prvo premičnico po oddaljenosti od Sonca. Za polovico je manjši od Zemlje. Vsakih 24 ur 30 minut se enkrat zavrti okoli svoje osi. Pokrajine na njem imajo tedaj redno spremembo dneva in noči. Obdan je z redkim ozračjem in tudi vodo

utegne imeti, pa le v majhni meri. Znani so prekopi ali „kanali“ na Martu. V prejšnjem stoletju so vzbudili mnogo zanimanja. Danes vemo, da so le optična prevara, ne pa delo umnih bitij, s katerimi je preveč preprosta domišljija obljudila ta svet. Življenski pogoji na Martu so sila težki. Povprečna toplina njegovih pokrajin je skoraj vedno pod ničlo. Pomanjkanje vode in redek zrak nista življenju naklonjena. Vzlic temu pa življenje ni popolnoma izključeno. Kakšno bi naj bilo, je drugo vprašanje.

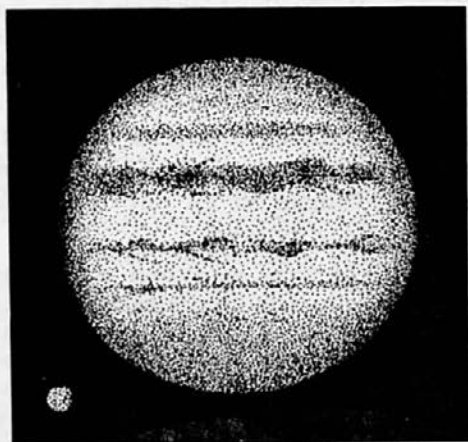
Marta obkrožata dve majhni luni. Večja, z imenom Daimos, meri kakih 50 km v premeru, manjša, Fobos, komaj 9 km. Slednji je eno najmanjših samostojnih teles našega osončja. Ima še to posebnost, da napravi v 7 in pol urah enkratno pot okoli Marta. Torej se giblje hitreje, kot se Mars vrti. Prebivalec te premičnice bi videl Fobosa tako velikega kakor Zemljan Luno. Martovcu vzhaja na zahodu, zahaja pa na vzhodu. Radi velike hitrosti premeri nebesni obok trikrat v enem Martovem dnevu!

Po par minutah svetlobne hoje smo sredi neznatnih svetov, ki nas obdajajo kar v celih rojih. To so male premičnice ali planetoidi. Znanih je precej preko tisoč. Nekateri, kakor Vesta, Ceres in Palas, dosežejo nekaj stotin km v premeru, večina pa meri le par km. Njihova neznatnost je v smešnem nasprotju z velikostjo svetovnih teles, ki smo jih doslej srečali. Gibljejo se seveda po istih zakonih okoli Sonca kakor njihovi veliki tovariši. Iz fizikalnih razlogov ne morejo imeti ne zrake ne vode. Te drobne premičnice nas nauče pravilno presojati velikost zvezd, ki jih srečujemo na potovanju. Njihova majhna razsežnost se kaže namreč v tem, da hipoma zrastejo pred nami iz nič, nam zakrijejo velik del neba in hipoma zopet zginejo. Sonce na primer pa še vedno vidimo kot okroglo ploščo, čeprav se že preko četrte ure oddaljujemo od njega. Njegov velikanski obseg je vzrok, da ga še opazimo kot ploščo. Zemljo pa, saj res, kje je? Kot drobna zvezda sije poleg mogočnega Sonca. Lune ne vidimo več. Morali bi imeti astronomski daljnogled, če bi jo hoteli ugledati. V nič se je razblinila veličastnost Zemlje in vse, kar je na njej. Daljave vesolja vse zatemne. Na tej zvezdici žive milijoni in milijoni, ne vedoč, kako neznaten je ta prašek, na katerega so vezani s slehernim utripom svojega srca!

Nadležni mušji roj planetoidov je za nami. Za drobiž repatic, spodnebnikov (meteoritov) in še manjših utrinkov (meteorov) se ne brigamo, kajti bližamo se zvezdi, katere sijaj vedno bolj narašča. Že razmeroma dolgo vidimo njeno okroglo obliko. Ni dvoma, da je zelo velika. Res, ta zvezda je Jupiter, največja premičnica osončja. V premeru je enajstkrat večja od Zemlje. Njena razdalja od Sonca meri 778 milijonov km ali 43 minut svetlobne hoje. V tej daljavi se je zmanjšal premer Sonca na eno petino tistega, ki ga vidimo z Zemlje. Moč njegove svetlobe pa na eno peindvajsetino. Zemlja je zginila, golo oko je ne more več uzreti.

Velikanska Jupitrova obla je odeta s plaščem oblakov, ki se mor-
da le v redkih prilikah pretrga. V njegovem ozračju viharji nikoli ne
mirujejo. Cele skupine oblakov spreminjajo z velikimi brzinami svo-
je lege. Zato je upravičena domneva, da se površina te premičnice še
ni ohladila. Tokovi vročega zraka se dvigajo v višave, kjer se ohlade
ter zopet silijo navzdol. Tako si razlagamo vrvež v njegovem ozračju.

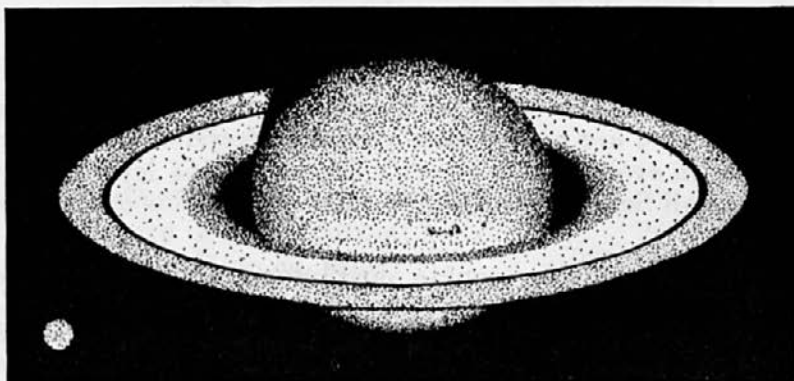
Orjaško Jupitrovo telo se že v slabih 10 urah zavrti enkrat okoli
osi. Ima kar deset lun, od katerih so štiri prav znamenite in precej
velike. Največja dosega po velikosti Merkurja.

Jupiter. Njegova sploščenost je zelo
izrazita. V kotu spodaj Zemlja za
primerjavo.

žajo Saturna. Mimo teh ima še deset lun kakor njegov sosed Jupiter.

Čas hiti, kar naprej k
sledeči premičnici, k Satur-
nu! V bledo-rumeni svetlobi
žari na nebu. Sončni žarek
potrebuje do njega 1 uro in
20 minut. Sijaj Sonca se je
zmanjšal na eno devetdeseti-
no. Prvo, kar že iz daljave za-
pazimo na njem, je njegova
čudna, podolgovata oblika. Ko
pridemo dovolj blizu, spo-
znamo, da je obdan s kolo-
barji. Popolnoma prosto pla-
vajo okoli njega. Uganka teh
kolobarjev je rešena, ko spo-
znamo, da so sestavljeni iz
velikanskih rojev drobnih tes-
les. Kot majhne lune obkro-

Saturen s kolobarji. Spodaj Zemlja za primerjavo.

Saturnovo telo je od vseh premičnic najbolj sploščena krogla,
kar je posledica njegove majhne gostote in precejšnje vrtilne hitrosti.
Dobrih 11 ur potrebuje, da se enkrat zavrti. Za pot okoli Sonca pa

rabi skoraj 30 let. Tudi Saturn je popolnoma obdan z oblaki, da ni moči videti njegovega površja. Po velikosti je nekoliko manjši od Jupitra.

Naprej nas vede pot. Za nami so premičnice, ki krasijo zemeljsko nebo. Kajti Saturn je poslednji med njimi, katerega vidimo še z golim očesom.

Pogled na nebo nam vzbuja vtis, da smo še vedno na Zemlji, kajti znana ozvezdja, kakor Veliki voz, Rimščice in druga niso spremenila svojih oblik. Še vedno lahko poiščemo Severnico, opirajoč se na Veliki voz. Čeprav imamo nad tisoč milijonov km za seboj, se naš položaj napram zvezdam stalnicam ni izpremenil! Ob tem dejstvu pričenjamo slutiti neizmernost vesolja.

Pri Uranu smo, do katerega rabi sončni žarek 2 uri in 40 minut. Sonce ga obseva 400krat slabeje kakor Zemljo. Štirikrat je večji od nje in na svojem dolgem potovanju okoli Sonca, ki ga napravi v 82 letih, ga spremljajo štiri lune. Ima ozračje z oblaki.

Naslednja premičnica je Neptun. Do leta 1930. je tvoril mejo našega osončja. Njegovo odkritje pomeni sijajno zmago sodobnega zvezdoslovja. Niso ga namreč odkrili z daljnogledom, temveč na pisalni mizi. Izdala ga je njegova privlačnost, s katero je motil gibanje svojega soseda Urana. Na podlagi teh motenj je mladi francoski zvezdoslovec Leverrier leta 1846. izračunal lego neznane premičnice. Prav blizu izračunega mesta so Neptuna v resnici tudi našli. Leverrier-ju in njegovemu nenavadnemu uspehu je postavil naš Župančič spomenik v svoji „Dumi“:

Videl sem misleca: pisal je zakone
ljudstvu ne zemskemu — zvezdam je kazal pot,
pa nesoglasje v vsemirju zasledil je,
novih svetov je zahteval njegov račun,
„Bodi!“ je rekel — in noč mu je dala nov svet...

Neptun je nekoliko večji od Urana. Od Sonca je oddaljen 4500 milijonov km ali 4 ure potovanja s svetlobo. Prejema le eno devetstotinko toplote in svetlobe v primeri z Zemljo. V 164 letih napravi enkratno pot okoli Sonca v družbi ene same lune. Tudi on ima ozračje z oblaki.

Do zadnje premičnice osončja, do Plutona, pa potrebuje svetloba 7 ur! Kaj je proti temu času trenotek, ki nas je prenesel z Zemlje na Luno! Tu na meji osončja je Sonce le še zvezda brez razsežnosti, ki sije z nenavadno močnim sijajem. Vendar pa je njegova svetloba že občutno opešala. V najbolj oddaljeni točki Plutonovega tira sveti 2500krat slabeje kot na Zemlji. Njegova toplota ne ogreva več in njegova svetloba ne ustvarja dneva, temveč povzroča le slaboten mrak.

Pluton, ki kolovrati nekje po svojem tiru, je morda enake velikosti kakor Zemlja. Odkril ga je leta 1930. mlad ameriški zvezdoslovec Clyde Tombaugh. Za pot okoli Sonca rabi kar 250 let. Giblje se v

zelo sploščenem krogu ali elipsi. O njem ne vemo skoraj ničesar, ker pokažejo v teh daljavah tudi največji daljnogledi Plutona le kot slabotno piko.

V tej samoti (smo 7500 milijonov km od Sonca) smo na pragu naše sončne domačije. Tu se šele začne široka cesta, po kateri pridemo tujim soncem, tujim svetovom nasproti. Kajti premičnice, ki smo jih do sedaj srečevali, tvorijo z Zemljo vred velikansko družino. Po eni plati jih priklepa nase silna moč Sonca ter priganja k večnemu plesu okoli sebe, po drugi plati pa ni nobenega dvoma, da so vse premičnice skupnega izvora. Njihov oče je Sonce. Kako so se rodili iz njega, je pa eno najbolj skrivnostnih vprašanj sodobnega zvezdoslovja. Mnogo se je o tem ugibalo in razmišljalo, resnice pa ni še nihče odkril.

Niti v tej veliki daljavi se obraz neba ni prav nič izpremenil. Še vedno zro na nas ozvezdja, kakor jih vidimo z Zemlje. Podobno kakor Sonce, bo moralo tudi osončje utoniti v breznu prostora, preden bodo zavzele zvezde lego na nebesnem svodu.

Tu, pred nami leži v Rimski cesti lepo ozvezdje Centavra. V naših krajih ga nikoli ne vidimo. Šele prebivalcem južnejših pokrajin se pokaže na nebu. To ozvezdje je radi tega znamenito, ker vsebuje naše najbližje sosedo med stalnicami. Proti njim usmerimo potovanje.

Zbogom, Sonce, Zemlja, in vsi njeni bratje in sestre! Odpravljamo se v kraje, kamor ne seže moč Sonca in jih njegova svetloba ne obseva, v kraljestvo drugih zvezd.

(Dalje.)

JANEZ NEGRO :

LABOD

Ob gaju temnem v mavrični svetlobi
v skrivnostnem molku jezero drhti,
na njem labod, ko da bi hotel žalost potopiti
v globine temne, sanja in molči.

Kaj, da skrivnosti noče razodeti
ne jezeru in ne bregovom?
Mu pesmi li ne da zapeti
bolest, ki sklanja mu glavo k valovom?
Ah ne, v srce njegovo sije
iz večnosti žar pesmi, da zamaknjen
posluša sladke njene melodije . . .

Posluša jo, posluša in posluša
in sanja na vodah jo vse do konca dni,
ko zadnjikrat vztrepeče in v pozdrav daljavam večnim
zapoje jo in srečen — onemi . . .

NEKAJ O GOVORICI KOROŠKIH SLOVENCEV*

Bratje se morajo poznati med seboj. Koroški Slovenci so naši bratje. Saj so del našega naroda, del naše narodne celote, našega narodnega organizma. Zato jih moramo poznati. Poznati moramo njihovo zemljo, saj je tudi naša zemlja, kajti vsa zemlja, na kateri narod strnjeno prebiva, je last vsega naroda. Naša zemlja, to je naš življenjski prostor. Poznati moramo tudi govorico naših koroških bratov.

Narodna govorica je tista vez, ki nas najtesneje druži v narodno celoto. Vsaj kar Slovane zadeva, velja: Vzemi Slovanu njegovo govorico in nehal je biti Slovan. Za Slovane je narodna govorica najbolj viden in najbolj odločilen znak narodne pripadnosti. Dokler koroški Slovenci še govorijo svojo slovensko govorico, so še Slovenci, čim jo pozabijo in privzamejo nemško govorico, postanejo Nemci, pa naj se v njihovih žilah pretaka še tako pristno slovanska kri in naj bo njihov značaj še tako slovanski.

Gospasveta

in pravico imamo, da se zanimamo za njegov položaj in njegovo usodo.

Nemci širijo iz slabih namenov vesti, da je govorica koroških Slovencev neka mešanica, ki se zelo razlikuje od govorice ostalih Slovencev in je skoro bolj podobna nemškemu nego slovenskemu jeziku. Zlasti propagirata te ideje koroški deželni arhivar dr. Wutte in publicist Schleichelbauer — od katerih pa nobeden ne zna slovenski! Nemci hočejo čim bolj ločiti koroške Slovence od izvenkoroških Slovencev, zabiti hočejo med oboje čim večji klin, da bi si na ta način čim bolj zagotovili posest Koroške. Pri njihovih trditvah jih torej vodijo politični nameni.

Irec ostane Irec, tudi če pozabi svojo narodno govorico. Za koroške Slovence to ne velja, zato je tem hvaležnejša naloga, da skušamo spoznati njihovo govorico, ki je najbolj odločilno znamenje njihove narodne pripadnosti.

Noben narod ne more pozabiti svojih udov, pa če bi bil tudi ločen od narodne celote. Tudi mi ne moremo pozabiti ločenega koroškega dela našega naroda. Dolžnost

*) „To ni jezikovna studija, to je spis, ki naj po svoje pripomore, da se slovdijaštvo zainteresira in seznani s Slov. Korotonom in s koroškimi Slovenci!“ sporoča pisatelj uredniku. Ob 15. obletnici nesrečnega plebiscita se ob tem spisu spominjamo Koroške!

Dovolj imamo razlogov, da se ukvarjamo z govorico naših koroških bratov. Mnogo več bi se moralo med nami Slovenci o takih rečeh razglablјati in pisati.

I.

Marsikdo si misli, da obstoji na Koroškem enotno slovensko narečje. Mislimo si, da ker tvori Koroška upravno enoto, mora biti tudi slovensko koroško narečje nekaj enotnega. Kako naivno in zmotno bi bilo tako mišljenje! Imejmo pred očmi dejstvo, da so tujci v preteklosti razsekali naš narod na pet delov in so se bore malo menili za to, da ti deli skupaj spadajo, da tvorijo eno narodno telo! Ne dajmo se motiti od teh deželnih meja, s katerimi so sovražni nam tujci razkosali naš narod! Patetično je nekoč zaklical rajni dr. Seipel, da meje, ki so jih določile pariške mirovne pogodbe, gredo skozi živo meso nemškega naroda. Še bolj pa velja to o mejah, ki so razkosale organično celoto našega naroda!

Djekše

Sicer pa že en sam bežen pogled na zemljevid pove, da slovensko koroško narečje ne more biti enotno. Kajti slovensko ozemlje na Koroškem je zelo raztegnjeno. Zračna črta od Pliberka do Brda znaša: 110 km, od Brda do Dravograda pa: 125 km. Jasno je, da se na tako raztegnjenem ozemlju ne more govoriti enotno narečje.

Deželne meje torej nič ne povedo. Mejá deželam niso za-

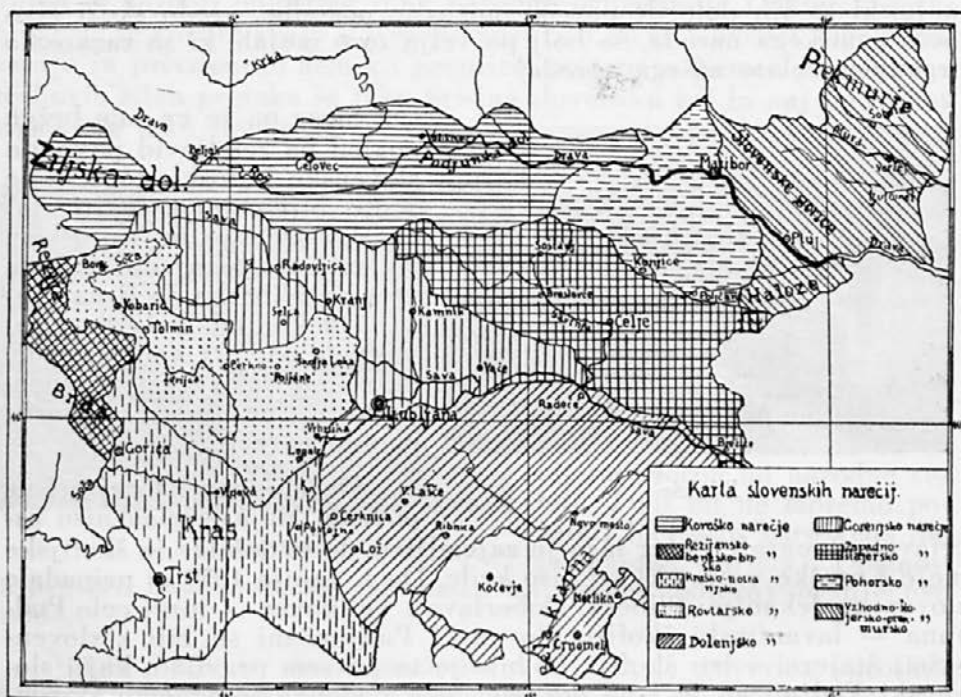
črtavali etnografi. Poleg tega je zajemljivo, da se deželne in škofijske meje Koroške v preteklosti niso krile. Do 1. junija 1859 so pripadale slovenske dekanije: Pliberk, Doberlavas, Velikovec — torej celo Podjuna — lavantinski škofiji. Slovenski Podjunčani so bili s slovenskimi Štajerci v isti škofiji. In bilo je to povsem pravilno, kajti slovenski Podjunčan je i po govorici zelo podoben sosednemu slovenskemu Štajercu! Brezdvomno bolj podoben nego Rožancu ali celo oddaljenemu Ziljanu!

Niti značaj niti govorica koroških Slovencev nista enotna. Saj je značaj ljudstva zelo odvisen od pokrajinskih razmer. Značaj gorcev je različen od značaja poljancev. Ozemlje, na katerem prebivajo koroški Slovenci, ni enotno. V „Poned. Slovencu“ z dne 24. junija 1935 piše neki izletnik v spisu: Okrog Klopinskega jezera: „Podjuna se močno razlikuje od Roža in Zile. Tam gori, se zdi, je Stvarnik na tesnem prostoru razsipal s prirodnimi krasotami; zato se tam kar vrste gore in jezera, soteske, reke in slapovi, na gričih pa se blišče gradovi in cerkvice. Podjuna pa je širok, prostran in po večini raven svet, ki ga le ob robovih obdajajo mogočne gore. Tu ni tiste pestrosti

barv, kot kje ob Baškem ali Vrbskem jezeru, niti one divje romantike kot pod Košuto ali Dobračem, a nekaj ima Podjuna, kar te vsega prevzame, neko čudovito, malce otožno milino, ki odseva iz slehernega koticika.

Podjunčan je resen, premišljen, počasen, marljiv; Rožan je vesel, gibčen, živahen, rojen pevec; Ziljan je samozavesten, podjeten, zgovoren opozicionalec, rojen voznik.

Naravno je, da je pri taki različnosti pokrajine in značaja tudi govorica koroških Slovencev različna. Ni dvoma, da je Ziljan i po značaju i po govorici mnogo podobnejši bližjemu Kranjcu — Gorenjcu nego oddaljenemu Korošcu — Podjunčanu. Isto velja o Rožancu.

Kakšno je razmerje med koroško in izvenkoroško slovenščino?

Župnik, po rodu Kranjec, ki po dolgoletnem bivanju na Koroškem natančno pozna slovenska koroška narečja, je zapisal tole:

„Kar se tiče težkega razumevanja koroške slovenščine za Kranjce, o tem jaz nisem prepričan. Ko sem prišel v Korotan med slovensko ljudstvo, sem razumel takoj v par dneh vse. Seveda je nekaj tipičnih koroških besed, ki so pa deloma pristno slovenske, deloma pa nemškega izvora. Bil sem prav na slovensko-nemški narodni meji, pa se mi je zdela slovenska govorica lepa, blaglasna, mnogo lepša in pravilnejša, kot n. pr. gorenjščina. Lahko rečem, da je na Gorenjskem več nemških besed med ljudstvom nego v omenjenem

kraju. Našel sem na Koroškem med ljudstvom več pristnih staroslovenskih besed, ki so na Kranjskem v ustnem občevanju nepoznane in se rabijo samo v pismenem jeziku. Če izločimo nemške besede, pa imamo na Koroškem klasično staro, pristno slovenščino.

Velikovec z Dravo

Kar se tiče trditve, da Korošec ne razume kranjskega narečja, mislim, da bo prej razumel Korošec Kranjca in obratno, kot n. pr. avstrijski Nemec Švicarja ali Saksonca ali celo Holštajnca. Gotovo so tudi med slovenskimi narečji razlike, a tako velike niso kot med nemškimi. Iz izkušnje vem, če prideta Kranjec in Korošec skupaj, se takoj razumeta; nekatere malenkostne razlike, kakor vokalizacija in naglas, ne pridejo v poštev. Jaz n. pr. kot Gorenjec dolgo nisem razumel Škofjeločana, a Korošca sem takoj razumel.

Kanalsko in Ziljsko narečje nista prav nič drugega kot nekoliko izpremenjeno gorenjsko narečje. Brezdvomno ima slovensko ziljsko narečje več sličnosti z goriškim in gorenjskim narečjem nego s slovenskim koroškim podjunskim narečjem.“

Višji železniški uradnik F. U., doma iz slovenske beljaške okolice, je pravil: Prišel sem iz Št. Lenarta pri Sedmih studencih nad Podklošтром čez Korensko sedlo v Srednji vrh, župnija Kranjska gora. Srečal sem ženo in jo nagovoril. Po nekaterih besedah, ki jih je spregovorila, sem ji rekel: „Vi ste pa Korošica, kaj ne? Govorite kakor v Št. Lenartu onstran Korenskega sedla.“ A žena mi je odločno rekla: „Ne, Kranjca sem, pri nas tako govorimo.“ — Torej to in onstran Korenskega sedla ista govorica! To in onstran sedla isti narod, celo isto narečje! Deželne meje so nekaj umetnega. Človek jih je postavil, tujec, ki je imel interes na tem, da umetno loči, kar je Bog združil. Sicer pa je treba samo pomisliti, da je Korensko sedlo visoko komaj 1073 m in da znaša razdalja med Št. Lenartom in Kranjsko goro v zračni črti komaj 7 km.

Narečje, ki se govori na Pohorju, je slično sosednemu koroškemu slovenskemu narečju. Razumljivo, kajti zakon narave je, da so si sosedna narečja kljub vsem umetnim mejam sličnejša in sorodnejša nego oddaljena. Zato ni čudno, če je ziljščina sorodnejša sosedni gorenjščini nego oddaljeni podjunščini. In tudi rožanščina se močno razlikuje od podjunščine. Tako je pravil Rožan dr. L.: „Kadar smo prišli Rožani v Podjuno, smo se čudili ondotni govorici.“ Čudimo se samo temu, kar nam je tuje, nenavadno. — Znan mi je tudi tale slučaj: Dekle je prišlo iz celovške okolice, kjer se govori rožansko na-

rečje, v bližino Pliberka. Govorila je rožansko narečje. Pa so se ji otroci, ki so govorili podjunsko narečje, tako posmehovali, da sploh ni več hotela govoriti slovenski. Tudi ta slučaj kaže, kako se zdi Podjunčanu rožanščina nenavadna in kako se obe narečji razlikujeta.

Na Koroškem se torej ne govori enotno slovensko narečje in oddaljena koroška slovenska narečja so **sorodnejša** bližnjim **izvenkoroškim** slovenskim narečjem, nego so si sorodna med seboj. Meje ne pomenijo ničesar.

II.

V naslednjem si hočemo ogledati koroška slovenska narečja malo podrobneje; zlasti hočemo motriti razlike med temi narečji.

Pred leti sem šel na Djekše. Vsaj po imenu bi moral Djekše poznati vsak slovenski dijak. Djekše, Kneža, Krčanje so tri slovenske župnije, ki se razprostirajo po južnem pobočju Svinje planine (2081 m). Vse tri župnije ležijo nad tisoč metrov nad morjem. Tukaj doseže strnjeno slovensko ozemlje na Koroškem svojo najsevernejšo točko. Veličasten je razgled z Djekš. Slovanska gostoljubnost vlada na Djekšah.

Na poti iz Vober na Djekše sem naletel na 4 ali 5 letnega dečka. Dal sem mu novca za 10 grošev. Vzel ga je in rekel: „Pa jutri dôš še anéga.“

To je podjunsko narečje. V ožjem pomenu razumemo pod „Podjuno“ samo ozemlje med Dravo, Peco in Obirjem. V širšem pomenu pa je to vsa ravnina med Peco, Obirjem in Svinjo planino. Glavno mesto Podjune je Velikovec. Drugo mesto je Pliberk.

Pa jutri dôš še anéga = pa jutri daš še enega. Pri tem primeru vidimo takoj dvojje, namreč: da se v Podjuni na poseben način izgovarjajo samoglasniki in pa, da ima Podjuna poseben naglas.

1. **Izgovarjava samoglasnikov.** Podoben način izgovarjave samoglasnikov kakor v Podjuni najdemo tudi na sesednem Štajerskem. Podjunčan pravi: vada mesto voda; trasem m. tresem; svôma m. slama; npr. svômo trâsem = slamo tresem; môti m. mati; poleg mama tudi: muma; svat m. svet (heilig), toda: svet za „die Welt“; som, sôma m. sam, sama; jazək m. jezik; patək m. petek; páta m. peta; jásen m. jesen (drevo). Izgovorjavo glasu a namesto starega nosnega e najdemo tudi pri Čehih in Poljaki: svaty, patek, jazyk.

Rožan in Ziljan pravita: krəh, nət, nəč, məš, dəm, spòvd; Podjunčan pa samoglasnike v teh besedah natančno izgovarja, torej: kruh, nit, nič, miš, dim, spoved — Tudi Gorenjec izgovarja zgornje besede slično kot Rožan in Ziljan.

Tudi na štajerskem Pohorju in v dravski dolini pravijo: kavóč m. kovač, moti m. mati, vada m. voda. Tudi v Podjuni severno od Drave pravijo kavóč m. kovač. Prleki pravijo: navóda (navada), zakoj (zakaj), smijoli (smejali).

Vidimo torej: štajersko slovensko narečje se nadaljuje v Podjuni. Nasprotno pa v rožanskem in ziljskem narečju ni ne duha ne sluha o tem načinu izgovorjave samoglasnikov. Tako tudi v Rožu kot ob Zili izgovarjajo te vokale kakor na sosednjem Gorenjskem.

2. **Naglas.** Podjuna in sosedna slovenska Štajerska imata isti naglas. Rožan in Ziljan pa naglašujeta kakor Gorenjec. Podjunčan pravi: Bógu hvála, Rožan: hvála Bogú; Podjunčan: ljubezen do Bóga, Rožan: ljubezen do Bogá. Podjunčan naglašuje na prvem zlogu: vísok, účen, péčen in páčen (severno od Drave), pogúbljen, ótava, srébro, zláto, blágo, véčer, íme, drúve; jésen; vígred; úho zóbi, lúdi. Rožan in Ziljan naglašujeta vse te besede podobno kakor Gorenjec. Podjunčan pravi: dober véčer. Rožan pa: dober večír. Torej naglas je v Rožu in v Podjuni bistveno različen. Podjuna ima štajerski naglas, Rož in Zila pa kranjskega.

3. **Izgovarjava glasu k in h pred e in i.** V Rožu in ob Zili izgovarjajo črko k in h pred e in i kot č in š. Rožan pravi: sšé drvé, Podjunčan: súhe drúve. Rožan: šiša, šitro, Podjunčan: hiša, hitro. Rožan: oreš, oréše, múše, bovšé, Podjunčan: orehi, muhe; bówhe. V Rožu pravijo: číta; číhati; grešénce, v torčəh pa v petčəh. čínkati, čpeti, čepa, brisavče, roče, v Podjuni v vseh naštetih besedah izgovarjajo k, torej: kita; kihati, grešnike; v torkəh pa v patkəh, kinkati, kipeti, kepa oz. kjapa, brisavke, rəke (v rəkah).

4. **Krajša in daljša oblika glagola.** Rožanska pesem poje: Pa že soncece sije, pa že rožce cveto. Podjuna oblike: cveto ne pozna, marveč samo: cvetijo (ne cvetejo). Rožanci pojó, Podjunčani: pójejo. Rožana: zobí boló, Podjunčana zəbi bolíjo. V Rožu pravijo: spim, spiš, spi; v Podjuni: spijem, spije. V Podjuni: veja je poknila, poknilo je; v Rožu: veja je počila, počilo je.

Torej tudi med Rožem in Podjuno bistvena razlika.

5. **Nekatere besede.** V Rožu so podobne kot na Gorenjskem v rabi nekatere besede, ki jih Podjuna ne pozna. N. pr. beseda: „spet“. V Rožu je to navadna beseda, Podjunčanu se zdi ta beseda smešna, on pravi: druč (iz drugič). V Rožu je beseda „fleten“ prav tako navadna kot na Gorenjskem, v Podjuni okrog Pliberka je čisto nepoznana. Rožan pravi: vekát' (za jokati), Podjunčan: dreti se, pa če se tako tiho „dere“. Rožan pravi kakor Gorenjec: stric, v Podjuni je pa ta beseda neznana, on pravi: ujc in ujčej. — Tudi ta končnica — ej je posebnost podjunskega narečja. Tudi Čehi imajo to končnico, n. pr. sv. Cyril a Methoděj. Podjunčan pravi: Nužej (= Jernej), Tevžej, Jozej, Micej (poleg Micka), Barbej, Katrej itd.

Rožan pravi: rjuha, Podjunčan te besede nima, on pravi: posteljni prt. Rožan pravi: hrušče, Podjunčan: repíca. Rožan: kovcát, Podjunčan: cukati (cuka me). V Podjuni pravijo: murke, v Rožu severno od Drave: kumare, južno od Drave pa: murče. V Rožu pravijo: čéča, v Podjuni: puža (punčka iz cunj ali iz cot, kakor pravijo na Koroškem). V Podjuni pravijo: présanc, v Rožu: prajtl (na Kranjskem: butara, na Štajerskem: snop, v Slov. goricah: présmec); beseda je nastala pač šele v krščanski dobi, zato je povsod drugačna. V Rožu pravijo: mavha, v Podjuni se jim zdi ta beseda smešna in pravijo:

torba. Podjuna ne pozna besede žinjat (iz nemškega: *sinnen*), ki je v Rožu splošno v rabi, v Podjuni rabijo besedo: misliti in meniti. V Rožu pravijo: smejn, v Podjuni: sejm. V Rožu: ožeti, v Podjuni: ožmukat. V Rožu: razoglav, v Podjuni: košoglav. V Podjuni pravijo ledvicam: lump'ce. Trakovom za čevlje pravijo v Podjuni: stogleji. Tilniku pravijo v Podjuni: zátenk, vratu pa: šinek. Brnca pomeni v Rožu in Podjuni: vrtavka. Nerôden pomeni v Podjuni: nerad, n. pr. sem nerôden v mesto šva = sem nerada v mesto šla. V Podjuni je v navadi beseda: stin = senčen svet. Tudi Čehi pravijo: styn = senca. Rožan pravi: obličje namesto obraz. Podjunčan pravi: tog poleg trd, npr. ves sem tog = ves sem trd. Rožan pravi: je že prou, Podjunčan: je že prav.

6. **Še nekaj pristno slovenskih besed.** V Mohorjevem koledarju za l. 1931., namenjenem za Koroško, je pisal urednik Finžgar:

„Nobeno narečje nima toliko lepih, živih, posebnih slovenskih besedí kot vi koroški Slovenci. Kako lepo bi bilo, če bi te besede zbirali in jih zbrane pošiljali Mohorjevi!“

Vzemimo besedo: „nam“, „nati“. V pismeni slovenščini se je ohranil samo še ostanek: naj v železnih stavih. Na Koroškem je še vedno v rabi glagol: nam (iz *nehám*), nati (iz *neháti*). N. pr.: naj ga, naj = pusti ga, pusti*). Ali: tega pa ne nam veljati, to pa že nam veljati.

Ali besedo: soditi. Pismena slovenščina pozna to besedo samo še v prenesenem pomenu. Na Koroškem je v rabi še v prvotnem pomenu: sôdit = rešetat. Žito sôdit. Ko je žito zveto, se sodi (= rešeta) z rešeti. Za: „reta“ pravijo v Podjuni: „radoseja“. Žito retat = žito točit. Skozi rešeto se sodi, skozi radosejo se toči. Žito vejejo v Podjuni z vétnikom ali vetnim mlinom (ne s „pajkelnom“, iz nemškega: *beuteln*).

Nikjer na Koroškem ne pravijo: beli kruh, marveč: pogača, ne pomlad, marveč: vigred. Mesto sveder pravijo v Podjuni: ləbózec, mesto čeljust: skrája, mesto geometer: meričnik. Mesto: debel pravijo i v Rožu i v Podjuni: tovt (češko: *tlust*), ob Zili pravijo: debel. Vedrica pomeni v Podjuni: deža (prim.: vedro!). Razbiti = strupat (v Podjuni), strupt (v Rožu); iz : raz-trupiti, trup. Nikjer na Koroškem ne pravijo: malica (*Mahlzeit*), marveč v Rožu: mavžna, v Podjuni pa: mala južina. — Posebnost podjunskega naglasa: južina, repíca, matica, vilíce, palíca, ženín; ženina, babíca, hišíca, mizíca; matére.

V Rožu pravijo: skrnina mesto revmatizem. V Zg. Rožu pravijo: véca m. davek. V Poduni pravijo svinjskemu hlevu: petóvjak, v Rožu pa: hlevci. Drva cepijo v Podjuni na: notanu, (nótan in noten). Zjed, zjedi = ostanki od jedi. V Podjuni in Rožu pravijo drn mesto ruša, gvavobučen (glavobučen) poleg plešast. Tako v Rožu kot v Podjuni pravijo dob mesto hrast. Mesto: omožiti se pravijo v Rožu: udati se, npr. se je udava = se je omožila. Mesto klati (svinje) pravijo v Podjuni severno od Drave: grčiti. V Podjuni pravijo: štu, v Rožu: tle, ob Zili tuka. Mesto govoriti pravijo na Koroškem: marnvat in povnat (pr'vnat). Na izbi = pod streho. Šmaren je Gospojnica (Mala ali

*) Na Kobariškem je v tem primeru tudi še v rabi. Op. ur.

Velika). Veliki soboti pravijo: krstnica, ker so nekoč na ta dan krščevali. Šmarnicam (cvetice) pravijo v Podjuni: solzice. Mesto slišim navadno pravijo v Podjuni: čujem. Mesto komolec pravijo na Koroškem laket (vakt). Očavlat se = lotiti se, npr. : ni vredno očavlat se. V Podjuni severno od Drave pomeni: vončat = varovati, paziti na kaj; n. pr.: otroke vončat. Prostoru, kjer se mlati, pravijo v Podjuni severno od Drave: skédenj, južno od Drave pa: gumno. V Podjuni imajo izraz igo, izesa ter izraz: jarem; igo se dene volu na glavo, jarem na vrat.

Rožani so jekavci, pravijo: svjet (die Welt), zeljén; Podjunčani so ekayci: svet, zelén. V Podjuni imajo tudi nosnik podobno kakor Poljaki, mesto: več pravijo: venč (skozi nos) pajenk, žgôje (skozi nos, žganje), Krčôje (= Krčanje). — Ob Zili pravijo: „čok“ mesto: koliko; „ki“ mesto: samo; ščekát = mlesti; tamar = hlev na planini; fača: koča na planini (spodaj hlev, zgoraj stanovanje za ljudi). „Ve sem prišu, ve sem vedu“, pomeni v Zili: če bi bil prišel, bi bil vedel.

Sklep: Slovenska narečja na Koroškem so pristno slovenska narečja; zlobna laž je, da so nekaka mešanica, ki je bolj podobna nemščini nego slovenščini! V sebi hranijo mnogo starih slovenskih izrazov, ki so v drugih slovenskih narečjih že izginili.

Da pa koroški Slovenci težko berejo slovensko knjigo, temu je vzrok **nemška šola** — kajti tudi tzv. utrakvistična šola je v bistvu nemška šola! — ki otrok **niti čitati ni naučila slovenski!** In kako naj bi koroški Slovenec razumel vse izraze pismene slovenščine, če se te slovenščine ni nikjer učil! Dajte koroškim Slovencem slovensko šolo, ali pa vsaj šolo, v kateri se bo gojil tudi njihov materinski jezik, in koroški Slovenci bodo z lahkoto in z veseljem čitali slovenske knjige! Sedanja koroška šola, ki mora vanjo hoditi slovenski otrok, pa ni drugega nego **potujčevalnica!** Kar se godi nad koroškimi Slovenci, je narodno ubijanje zaslužjenega, je npravsten zločin!

Tomanova Pesem koroških Slovencev velja še tudi danes o Slovincih na Koroškem:

Da smo tudi mi Slovani,
da slovenski je Korotan,
narod naš dokaze hrani,
jezik naš in duh in stan!

IVAN PODGORNIK:

DROBNE ZGODBE

1. Kraljevič Marko in cigan.

Kraljevič Marko jezdi na svojem Šarcu iz grada Prilipa po beli cesti. Sreča ga cigan in mu nagajivo reče: „Lepo opremo imaš in čilega konja, lahko se ponašaš, da si junak. Daj mi konja in orožje, pa pokažem tudi jaz junaštvo.“

„Evo ti Šarca, meč in buzdovan,“ odgovori kraljevič Marko, posadi cigana na Šarca in mu izroči orožje. Kmalu začne šarec striči z ušesi in zdirja kakor veter proti turški četi, ki je prijezdila izza gozda. Cigan ugleda Turke in začne vpiti na ves glas: „Kraljevič Marko, pozovi Šarca nazaj! Pri Alahu, jaz ne maram boja.“

Kraljevič Marko zažvižga, šarec zdirja s ciganom nazaj. Marko se smeje, prime cigana in ga posadi na tla, mu vzame orožje in reče:

„Junak na jeziku, zajec v srcu!“ Nato zajezdi šarca in zdirja proti Turkom.

2. Pavliha in Kara Mustafa.

Ko je veliki vezir Kara Mustafa korakal s svojo vojsko proti Dunaju, je čul o znamenitem Pavlihi. Ukazal ga je poiskati.

Privedejo ga pred vezirja.

„Čul sem, da si zvit in moder. Tri uganke ti zastavim. Ako mi pravilno odgovoriš, ti ostane glava cela, sicer ne boš več trave tlačil. Najprej boš uganil, kje je sredina sveta. To uganko rešiš jutri.“

Pavliha se globoko prikloni in odide.

Drugega dne dovedejo Pavliho pred vezirja. Kara Mustafa sedi na preprogi, puši in ne govori ničesar.

„Veliki vezir, prostor, kjer sediš, je sredina sveta. Ako ne verjameš, izmeri in se uveriš,“ se odreže Pavliha.

„Prav si govoril,“ reče vezir. „Prav tako sem mislil tudi jaz. Sedaj druga uganka! Kaj dela Mohamed v raju pri Alahu? To mi odgovoriš jutri!“

Pavliha se pokloni in odide.

Drugi dan ga privedejo pred vezirja.

„Veliki vezir, pojdiva sama na polje. Tam se vidi naravnost v raj, pa ti povem, kaj dela Mohamed v njem. Ti zajezdi konja, jaz bom za teboj jezdil ponižno osla.“

Vezir naroči, da zanj osedlajo konja belca, za Pavliho pa osla. Vezir zasede konja, Pavliha osla in odjezdita na ravno polje. Pavliha zastre z dlanjo oči in gleda proti nebu.

Dolgo tako opazuje. Vezir postaja že nejevoljen.

„Kaj buliš toliko časa?“

„Z osla ne vidim dobro v raj, vidim kakor skozi meglo. Dovolj, da samo za časek zasledim tvojega konja, a ti mojega osla. Takoj ti povem, kaj dela Mohamed.“

Vezirju se je zdelo to predrzno, a ker mu radovednost ni dala miru, razjaše konja in reče: „Zajaši belca!“

Pavliha sede na konja, vezir na osla.

Pavliha gleda kvišku in nenadoma vzklikne: „Sedaj dobro vidim vse, kaj se godi v raju. Alah sedi na zlatem prestolu, kadi čibuk in pravi: ‚Glej, glej, dragi Mohamed, čudo na zemlji! Veliki vezir sedi na oslu, a Pavliha na osedlanem konju!‘ Mohamed sedi poleg Alaha na preprogi in se smeje.“

Kari Mustafi tak odgovor ni bil bogve kaj všeč, pa tega ni pokazal, še smejal se je navihanemu Pavlihi.

„Dobro si odgovoril. Sedaj še tretja uganka! Ne dam ti pa nika kega premisleka. Odgovoriti moraš takoj, ko prideva domov.“

Ko prideta domov, pelje Kara Mustafa Pavliho k pokriti kadi in mu ukaže, naj ugame, kaj je v njej. Pavliha ni vedel, kaj je v kadi. Mislil je že, da je zaigral glavo, in začel sam s seboj govoriti: „Lisjak, lisjak, sedaj nobena zvijača ne pomaga!“ V kadi je bil lisjak in Pavliha je nehote pogodil.

Kara Mustafa se je Pavlihi smejal, mu podaril pest cekinov in ga bogato pogostil.

(Dalje.)

KO SE OGLASIJO KLOPOTCI.

Prišel je september, ločitve čas . . .

V goricah tam koncem polja so zapeli in zavriskali klopotci. Trda je njihova pesem, pa lepa in prijetna . . . Kot drobni kovački so, ki se nenadoma zganejo v jesenski sapi, ki plane preko hriba, in udarijo s svojimi kladivci . . . Izkujejo pa lepo misel, lepo čustvo.

„Gorice, gorice, gorice . . .“ poje na drdro najmanjši nekje na orehu za hramom. Gorice! — Študent že vidi sivo jesensko meglo, ki se dviga iz grap, čuje že veselo pesem trgačev, ki odmeva med sončnimi griči. In potem — tema. Nekje sredi te teme poje droban curek iz stiskalnice in neki globok glas pripoveduje nevidnim slušalcem zabavno zgodbo . . . „Gorice, gorice, gorice!“

„Klopi, klopi, klopi . . .“ odgovarja poredno drugi. Nekje sredi trt stoji. Klopi! Še par dni, da, in tiha siva mamica koncem ulice bo zopet oživela. Začela se bo stara pesem: učenje, strah . . . strogi pogledi profesorjev, pridige, razrednice, cveki, dolg čas! Ah, kako je poreden tale klopotec, ko poje o klopeh! I, seveda nam ne uidejo! — „Še par dni, potem klopi, klopi, klopi! . . .“

„Še bo lepo, še bo lepo! . . .“ udarja z globokim glasom tretji tam z vrha. Še bo lepo, da! Še en razred in potem . . . še bo lepo! Kaj bi ne bilo, saj smo mladi, pogumni, močni! Priti mora in prišel bo nov čas, da! In tedaj bo lepo, ker mora biti tako. — „Še bo lepo, še bo lepo!“

FR. JEZA :

PESEM O PINGVINIH

Da, bratje!
Mi smo kot pingvini,
v vrstah stoječi na temni skali
v megleni sivini . . .
In sanjamo in hrepenimo preko morja,
kjer v zlatem sončem ognju plamené obzorja,
kjer krožijo pod silnim nebom orli
in njih svobodni krik nad širnimi zemljami
zmagovit doni.

V naših krilih pa ni moči,
v naših srcih vere ni,
ni orlov med nami,
ki bi se, svesti svojih sil,
z zamahom silnim svojih kril
iztrgali iz sivine
in se kot jeklene strelice pognali v svobodne višine...
Med nami jih ni, med nami pingvini
na skali v sivini . . .

ULYSSES Z ITHAKE

Komedija v petih slikah, spisal Ludwig Holberg.

Po Jacobsovi priredbi predelal Niko Kuret.

Igrajo:

Junak Ulysses, kralj Ithake

Penelopa, njegova žena

Kilian, njegov zvesti sluga

Helena

Rozamunda, njena sestra

Páris, princ trojanski

Markolf, njegov sluga

Holofernes, vojskovodja

Tiresias, prerok

Trojanec,

Kmet,

dva **Juda**,

grška vojska pred Trojo.

Pozorišče:

Kar se da preprosto. Zadostuje navadna zavesa, ki obdaja pozorišče, če mogoče, v polkrogu. Vsakokratni kraj se označi z napisom, ki ga izmenja vojščak pred vsako sliko. Kdor hoče storiti kaj več, naj to inscenacijo slogu primerno izpopolni: morda postavi za četrto dejanje na oder kakšno kaktejo . . . in s tem pomore gledavčevi domišljiji.

PRVA SLIKA.

Napis: Ithaka.

Markolf, Párisov sluga, nastopi: Sluga pokoren, gospoda moja! Ne vem, ali me kdo od vas pozna.

Se ogleda.

Jaz sem služabnik Párisov, ki je princ trojanski in sin velikega Priama. Potovali smo dolgih štiri sto angleških milj iz Troje semkaj na Ithako, da bi odvedli lepo Heleno. Ko je princu v Troji prišla pred oči njena fotografija, ni imel ne noč ne dan več miru. In zdaj smo tukaj. Človek ne bi niti verjel, da je to kakšen velik gospod. Bolj je podoben staremu kaprolu kakor vladarju, tako zelo ga je pot vzela. Tako naglo smo potovali, da nismo utegnili - ne bodi grdo povedati - preobleči si srajco. Kaj vse ne stori ljubezen!

Gledavstvu: Ampak prosim, ne pravite tega naokrog. — Rad bi vedel, koliko je ura.

Se dela, kot bi gledal na zvonik, koliko kaže.

Tristo turških mačk! Že osem ura. Precej se bo pojavil moj gospodar. Poizvedel sem namreč, da hodi Helena ob tej uri todle na promenado.

Paris, zelo čustven, nežen princ v ponošeni obleki: Ah, zvesti moj Markolf. Saj tu je kraj, kjer naj mi vzide sonce Ithake. Ah, bojim se, da bom omedlel, ko jo bom zagledal. Venera, kaj sem storil, da si pustila, da je tvoj slepi, operutničen sin Cupido moje srce tako smrtno zadel?

Markolf: Da, res je to.

Páris: Drži me, Markolf. Ne morem več stati na nogah, tako se tresem od veselja, da jo bom videl.

Lepotica Helena se pojavi s svojo sestro **Rozamundo**.

Helena: Sladka sestra, kako ti je bilo všeč zlato jabolko, ki mi ga je davi dala mama? Ali ni bilo preslastno? Pozabila sam ga vzeti s seboj in ga pokazati svojim tovarišicam.

Rozamunda: Sprelepa Helena, morala bi ga prihraniti za lepega princa, ki ga boš spoznala za vrednega svoje ljubezni.

Helena: Poslušaj, sestra, kako ljubko poje slavček.

Rozamunda: Vse ptice pojo od veselja, če tebe vidijo, o sonce Ithake!

Markolf, ki stoji ob strani s **Parisom**:

Meni se zdi Rozamunda še lepša kakor solnce Helena.

Gledavcem: Kako mislite vi, gospoda?

Parisu: Gospod, zdaj je čas. Brž zagrabite!

Sune ga naprej. **Paris** zagrabí Heleno in jo odvede. Ona zakriči in vrže Rozamundi svoje koralde.

Helena: Daj te koralde plemenitemu vitezu Ulyssu. On naj maščuje ta strašni rop!

Markolf, za njima, ko sta onadva že izginila:

Nikar tako ne vpijte, milostljiva princezinja. Saj niti ne veste, kdo vas je ugrabil. Trojanski princ Paris je, kralja Priama sin. Torej ste v najboljših rokah.

Odide.

Rozamunda, v hudem razburjenju:

Ah, moj Bog, ali je mogoče, da so mi iztrgali iz rok najplemenitejši biser vse Ithake? Obupana sem. Ah, sprelepa, ah, uboga princezinja Helena! Ampak tu že prihaja hrabri Ulysses.

Ulysses, starejši, plešast gospod, v halji, ki je podobna domači suknji, in copatah.

Rozamunda pade pred njim na kolena:

Ah, rotim vas za pomoč, plemenito vi-sočanstvo, da, za pomoč in maščevanje!

Ulysses: Vstanite, plemenita princezinja, in odkrijte mi svojo stvar.

Rozamunda: Ah, gospod, sonce Ithake se je zatemnilo. Lepo sestro Heleno je ugrabil trojanski princ Paris. Te koralde si je strgala s svojega belega vratu. Izročila naj bi jih dovršenemu vitezu Ulyssu, da zločin maščuje in jo z oboroženo močjo spet iztrga iz rok njenih roparjev.

Ulysses, silno:

Nebesa, kaj slišim! Ne jokaj. Prisegam pri čisti duši svoje žene, da propast vse trojanske države ne bo zadosti, da se ta zločin popravi. Pojdi in pomiri se.

Rozamunda odide.

Ulysses: Kilian!

Kilian pride.

Brž, brž se moramo pripraviti. Iz nožnice mora moj meč, namočen v zmajevo kri! Moj ščit, ki sem ga v hudi bitki pri Mingreliji lastnoročno iztrgal iz rok kralju Mezopotamije, mi prinesi in z njim mojo čelado, ki mi jo je brazilijanska kraljica iz Sabe posadila na glavo s svojimi alabastrskimi rokami.

Kilian: To bo brž narejeno, ali kje je armada?

Ulysses: Armada? V nekaj trenutkih bomo zbrali toliko ljudstva, kolikor je peska v arabskih puščavah.

Kilianu: Ti boš moj odposlanec. Nemudoma se odpravi k Mithridatu, kralju Ponta, in ga poprosi, naj mi prihiti na pomoč s svojo armado tisoč krat tisoč pešcev in pet sto tisoč okriljene konjenice s srebrnimi ščiti, da jo udarimo nad kralja Parisa, čigar sin je uropal Ithaki dragulj, lepo Heleno. Od ondod greš na dvor kralja Nila, vladarja Podolije. Naposled pa se odpravi h grofu Holofernu, vladarju Betulije, ki stanuje v visokem slonokoščenem gradu in je sedem komolcev dolg. Naprosi ga, naj mi pride na pomoč s svojimi pet tisoči slonokoščenih in sto šestdesetfuntnimi topovi. Nočem se več briti, dokler se ne vrneš.

Odide.

Kilian sam: To bo dolgotrajna pot. Posebno še, ker nimamo organiziranih niti železnice in ekspresov, niti avionskega prometa in se še ni rodil naše gore list, ki bi izumil telegraf, telefon in radio. Preden se vrnem, bo Helena nemara na onem svetu. Zakaj preden trava zraste, lahko konj že zdavnaj crkne. In naj se potem še vojskujemo? Sploh ne razumem, zakaj se ljudje na svetu vojskujejo. Tudi ne vem, kaj more biti lepega na Heleni, da zaradi nje uganjamo takšno reč. Paris je kronan osel. Jaz ne bi bil storil tako dolge poti, zato da bi jo ugrabil. Mi pa smo gotovo še večji osli, da se vojskujemo, da mu jo otmemo. Zaradi mene naj kar obdrži ta zaklad. Ampak jaz seveda ne odločam. Moj gospod me po mojem mnenju niti ne povpraša. Hočeš nočeš moram na to dolgo pot.

Odide. Po kratkem premoru stopa preko odra glasnik z velikim bobnom. Ljudstvo mu sledi. Ustavi se in prebere s pergamenta:

„Stoga ker je junački Ulysses radi od trojanskega Parisa storjene zločeste ot-mice krasne Helene odločil, da zavojsči Trojance, se s tim vsem in vsakomur, koji počuti veselje za to, na znanje da in

objavi, da ima da se javi na velikem trgu, kjer je posajen visok prapor, in tam naplačenje na roko in za tri meseca vnaprej primi."

Zabobna in gre naprej.

Rozamunda počasi prihaja:

Ah, kako si želim, da bi smela iti z velikim junakom Ithake in hrabrim Ulysem. Kako rada bi prelila svojo kri za rešitev svoje sestre! Oh, kako si želim... Ali tu prihaja Penelopa, Ulyssova žena. Ona mi bo lahko povedala, koliko so že napredovale priprave.

Penelopa zelo ostro:

Aj, tu se srečava. Gotovo si domišljate, da moj mož po vsem svetu pete brusi, da najde vašo ničvredno sestro.

Rozamunda: Kako si predrznete tako nespoštljivo govoriti o diki Ithake?

Penelopa: Fej! Dika? Slabo mi prihaja, če kaj takega slišim. Saj si bo babnica res domišljala, da se ves svet podira zaradi nje.

Rozamunda sedaj tudi ostro:

Kaj? Babnica? To ste lahko sami. Velike in nezaslišane priprave, ki se vrše samo zaradi nje, zadosti kažejo, da prekaša moja sestra ves svet po kreposti in lepoti. Mnogo premalo vas je, da bi branili junakom Grčije, da svoje namere ne bi izvedli.

Penelopa: To tudi bom.

Rozamunda: Vi?

Penelopa, vedno ostreje, a ne glasneje: Jaz jim bom zabranila.

Rozamunda: In jaz pravim, da se vojska prične, pa čeprav se zato na glavo postavite.

Penelopa: In jaz pravim, da se ne bo začela.

Rozamunda: Tako?

Penelopa: Da in nič drugače.

Pokaže jezik.

Tebi na kljub!

Rozamunda ji ga tudi pokaže.

In tole tebi nakljub!

Penelopa ji pripelje zaušnico:

To je zate!

Rozamunda ji jo vrne:

In tole zate!

Spoprime se in zgrabita za lase.

Kilian v popotni opravi nastopi:

Ali vaju vrag jaha? Kaj se bosta pobili?

Stopi med nji. Zapleteta ga v pretep in ga podreta na tla. Vpije.

Stojta! To je proti Društvu narodov! Jaz sem poslanik! To je proti mednarodnemu pravu!

Rozamunda zbeži. Penelopa hiti za njo.

Kilian, sedeč na tleh:

Ali ni nesramno, da si kdo dovoli takšno postopanje z diplomatom. Jaz jima bom že pokazal, da sem posvečena oseba in da je to proti Društvu narodov.

S težavo vstane.

Le počakajta, da se vrnem, potem bomo prekleto zaorali. Sedaj ne utegnem, da bi se maščeval, zakaj naglo moram nadaljevati svoje potovanje.

Odide.

Ulysses z dolgo brado:

Vse to dolgo leto, je minulo ob vojaških pripravah. Zdaj pričakujem vrnitev svojega zvestega Kiliana. Nisem hotel poprej pobriti svoje brade, dokler ne prejmem odgovora od knezov, ki sem ga k njim poslal. Ali opažam, da se spanec oglašja pri meni. Odprl mu bom.

Sede in trdno zaspi.

Kilian: No vendar in naposled! Po preteku celega leta sem se povrnil v svojo domovino. Dobro sem opravil. Eno leto pa zares hitro preteče. Zdi se mi, kakor da je preteklo komaj pol ure. Na, tu ti sedi moj gospod in spi. Prešmentana reč, kako dolga brada mu je zrastle! Ali kaj sanjam! V enem letu ti brada pač lahko zraste. Kako pa je to, da meni ves ta čas brada ni nič zrastle? Morda v tujini brade tako naglo ne rastejo kot tukaj.

Otiplje Ulyssovo brado.

Kaj je to? Saj se ga brada prav rahlo drži!

Sname Ulyssu brado, si jo obesi sam in spregovori poslušalcem:

Spoznate tedaj na moji bradi, cenjena gospoda, da sem bil celo doma zdoma.

Kakšna pa je ta prevara? Ali hočete mar zmeraj vero držati za rep?

Stopi v stran. Ulysses se počasi prebudi in seže po bradi.

Ulysses: Ah, nebo! Moj sen se je uresničil. Sanjalo se mi je, da je na lahkilih krilih prišel neki bog k meni in mi rekel: Tvoj zvesti sluga Kilian se je vrnil. In ko je to spregovoril, mi je snel brado.

Pogleda.

Dobrodošel, dragi Kilian! Gotovo si svojo stvar dobro opravil?

Vstane.

Kilian kvasi nerazumljive besede.

Ulysses: Ah, nebo, pozabil je svoj materin jezik!

Kilian kakor prej.

Ulysses: Mezopotamski jezik je pa res čudovit jezik. Velika nesreča je, da ga ne razumem. Tako ne morem izvedeti, kaj je opravil.

Stresa ga.

Tak ali si popolnoma pozabil našo govorico in niti ne razumeš, kaj ti pravim?

Kilian: Da, popolnoma sem jo pozabil. Toliko pa le lahko povem, da vas vsi gospodje lepo pozdravljajo in vam naročajo, da se bodo z vso svojo močjo kar najhitreje mogoče prikazali pred Trojo. Tudi mi tedaj ne smemo nič več igrati, ampak moramo — čim prej, tem bolje — kreniti na pot z vso našo armado.

Oba odideta.

(Dalje.)

SFINKS:

NOČ OB MORJU

Svetla noč cvete čez morje,
mesec na meglicah plava
in v začarano obzorje
sij zvezd jasen vztrepetava.

Joj, vesolje je prepolno
mehke, rahle srebrnine,
da srce mi je kar bolno
od prečudežne miline.

Kakor v sanjah grem po cesti
ob obrežju . . . Ah, tkanina
je vesolje, vsa v prelesti,
ki jo vžiga mesečina.

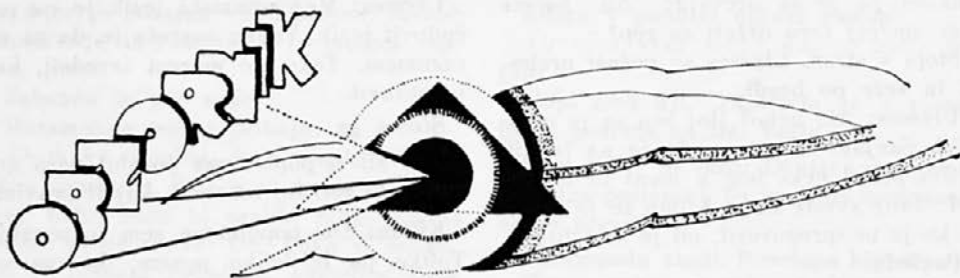
IVAN ČAMPA:

JESENSKA OTOŽNOST

Ko sam sprehajam sredi tihe se aleje,
mi na ramena vsipajo se listi zlati,
od pustih polj čez mrtvo mesto veter veje,
otroci v trati so se nehali igrati.

Jesen kot vila čarodejka omamila
je utrujeno naravo, da želi počitka,
v stvar sleherni otožnost bolna je stopila
in vsaka misel je kot pelin bridka.

Še vame je zašel dih žalostne jeseni:
ko žgoče obžalujem sleherni zamudo,
ob sebi z grozo čutim smrti dih strupeni
in v sreč razbolelem mi je húdo, húdo...

NOVE KNJIGE

Naš kruh. Evharistična izpoved inteligence. 1955. Izdal Evharistični krožek ljubljanskih akademikov. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. 126. Cena Din 9.- (12.) Ta knjiga je bila priprava za veličastni naš evharistični kongres, saj vsebuje predavanja akademskega evharističnega tečaja, ki se je vršil od 23. do 25. marca. Ona sveta vnetost, ki jo je naš narod pokazal pred kongresom in posebno ob kongresnih dneh, ne sme zamreti, se ne sme ohladiti. Mladina, ki se je v tako razveseljivo velikem številu — okoli 30.000 je je bilo! — poklonila evharističnemu Kralju, mu mora ostati zvesta, da bo v Njem in z Njim rastla v močne osebnosti. Knjiga vsebuje Uvodno besedo škofa dr. Rožmana, lepo pesem L. J. Žabkarja Mladina Evharističnemu Kralju, nato pa slede temeljite razprave in predavanja. Vseučiliški profesor dr. Viktor Korošec razpravlja o temi Evharistija in akademik, vseučiliški prof. dr. Fr. Lukman izčrpno razgrinja Dogmatični nauk o zakramentu in daritvi Presvetega Rešenjega Telesa, dr. Jože Pogačnik govori o Evharistiji in liturgiji, p. Venceslav Vrtovec D. J. kaže, kako je Evharistija temelj samovzgoje, p. Odilo Mekinda poudarja pomen Evharistije v življenju naroda (Evharistija in narod), o Evharistiji in obnovi družine govori dr. Joža Basaj, nakar se poglobiš s Fr. Terseglavom v temo Evharistija in socialno vprašanje in slediš še vseučiliškemu profesorju dr. Lambertu Ehrlichu, ki razpravlja o Ev-

haristiji in misijonih. S toplo besedo zaključuje knjigo sedanji minister dr. Miha Krek, ki utemeljuje Sveto obhajilo izobraženca. — Čeprav je evharistični kongres za nami, je ta knjiga še vedno aktualna in ne izgubi nikdar svoje vrednosti. Priporočamo jo dijaštvu z uvodnimi besedami ljubljanskega škofa: „Življenja hočemo! Radi tega hočemo Jezusa v presveti Evharistiji za svojega življenjskega vodnika, tovariša in spremljevalca. V tesni povezanosti z Njim hočemo iti veseli v borbo življenja. O tem govori ta knjiga. Vzemite jo, premišlujte jo v najintimnejših urah svoje mladosti. Ne bo vam žal. Nov svet, od večnega Sonca ožarjen, vam bo pokazala. Vstopite vanj brez malenkostnih ozirov!“

Jon Svensson: Mesto ob morju. 1955. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Str. 333. Cena vez. Din 55.- Izmed vseh mladinskih knjig, katere so se zadnja leta pojavila na našem knjižnem trgu, si je Jon Svensson s svojimi avtobiografskimi zgodbami iz življenja malega Nonnija pridobil gotovo največ navdušenih bralcev. V prvi knjigi „Prigode malega Nonnija“ je naša mladina spoznala Islandsko v vsej njeni lepoti in nenavadne in smeje doživljaje simpatičnega Islandčeka Nonnija, v drugi knjigi „Nonni“ je spremljala svojega ljubelega znanca na njegovi dolgi poti z Islandske v Kopenhagen in že težko čakala, kdaj izve, kako se mu je godilo v velikem nordijskem mestu. Zdaj imamo to tretjo knjigo. Nonnija spremljamo z znanje ladje v mesto, kjer že takoj prvi dan

doživi razna junaštva, ko s kapitanom Fossum ogledujeta mesto in prideta končno k profesorju Brynjulfssonu, od njega pa v Grüderjev zavod, kjer ostane do svojega odhoda v Francijo. O vsem tem in še marsičem nas seznani prvi del knjige „Križem kražem po Kopenhagenu“. V drugem delu „V odprtem čolnu čez Oeresund na Švedsko“ je nedosežno napeta in zanimiva odisejada Nonnija, ki s svojim novim prijateljem Valdemarjem tvega dogodovščin polno pot — 30 kilometrov čez morje. Kakor je junačil doma na Islandskem, tako junači tudi v tujem svetu. Ta del je tako mladinski, da mu ne najdemo zlepa primere v svetovnem slovstvu. Kdor ima že prvi dve knjigi, te ni treba posebej priporočati, ker si jo je že gotovo naročil, vsem pa, ki Nonnija še ne poznajo, svetujemo, naj sežejo po prvih dveh knjigah, ki to tretjo sami najlepše priporočata. Starše, ki so v zadregi, kaj naj bi dali doraščajoči mladini v roke, ob tej priliki še posebej opozarjamo na Svenssona, ker je tako neprisiljeno vzgojen. In še to naj opomnimo: po naših šolah imamo navdušene podmladkarje Jadranske straže! Ako jih hočemo prijetno navdušiti za morje in njegove lepote, Svenssonove knjige v roke, pa jih berite pri sestankih: kakor je Nonni ljubil morje in nekako živel z njim, tako bo tudi naša mladina vzljubila naš Jadran, ko bo ob čitvi nazorno videla in spoznala, kaj vse more morje nuditi do vzetnim in podvzetnim — junakom.

Valentin Vodnik: Izbrano delo. Priredil dr. Ivan Grafenauer. 1935. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. 132. Cena za ude broš. Din 9.—, vez. Din 18.—; ze neude Din 12.— ozir. Din 24.— Izza Smoleta smo doživeli že več izdaj Vodnikovega dela, a ta Grafenauerjeva izdaja v 5. zvezku „Cvetja iz domačih in tujih logov“ je bila vendarle potrebna, zlasti za šole. Naš odlični književni zgodovinar je v uvodu strnjeno, a kljub temu izčrpno pokazal Vodnikov rod in dom, označil njegovo dobo, nas uvedel v domače pros-

vetljenske krožke, razgrnil pred nami Vodnikovo življenje in njegov duhovni razvoj, nakar se pomudi ob njegovih pesmih, prozi in jeziku ter ugotovi njegov pomen. V slovstvu, ki zaključuje uvod, je navedeno vse Vodnikovo književno delo, dalje zveš za izdaje Vodnikovih spisov in še glavne spise o Vodniku imaš omenjene, ako bi želel seči po njih. V Izbranem delu imamo pesmi in prozo, in sicer Pesmi za poskušnjo, Ilirijo, Nove pesmi ter Paberke z Uganjevalkami; proza pa nudi primer poljudno znanstvene (Popisovanje kranjske dežele, Povedanje od slovenskega jezika) in časniške (poročila iz Ljubljanskih novic), prigode in še natančno po Vodniku v bohoričici ponatisnjene sestavke s tremi faksimili (Pismo A. Rudežu in krajši in daljši življenjepisi). Opombam — 28 strani jih je in ti vse potrebno strokovnovestno raztolmačijo — sledi še devet vprašanj in nalog. Poslej ne bo ne profesor ne dijak več v zadregi, ko pride Vodnik na vrsto!

Roland Dorgeles: Leseni križi. 1935. Jugoslovanska knjigarna Ljubljana. Ljudska knjižnica 58. Prevedla Ivanka Klemenčič. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Str. 274. Cena broš. Din 35.—, vez. Din 45.—. Iz svetovne vojne Slovenci še nimamo svojega domačega romana, zato pa smo že nekaj takih del prevedli iz tujih književnosti. Leseni križi so tudi vojni roman, ki spada med najboljše te vrste. Robata resničnost življenja po jarkih brez olepšavanja, brez napačne in zlagane tenkočutnosti se razgrinja v tem delu, zato bo vzbudila zanimanje vseh, ki so šli skozi pekel pobesnelosti v letih grozote, mlajši rod pa bo vedel ceniti ob njej blagoslov miru. Jezik prevoda je lep in vsebini odgovarjajoče krepak.

Knjige Mladinske matice. Kaj zmore smotrena organizacija tudi na književnem polju, nam je poleg naše Mohorjeve družbe lep zgled Mladinska matica, ki kljub vsej gospodarski stiski, v kateri živimo, le leto za letom lepo uspeva in

izdaja svoje publikacije vedno v rekordni višini preko dvajset tisoč, kar pomeni za naše mladinsko slovstvo razmah, kakršnega še pred nedavnimi leti največji optimist ne bi pričakoval. Letos je Mladinska matica poleg „Našega rodu“, o katerem moremo reči, da je res lepo urejevan in da po svoji vsebini zadovoljuje šolsko mladino, poklonila zopet štiri knjige, in sicer „Kresnice“, ki sta jih uredila Jos. Ribičič in Alb. Širok. Zgodovinski in zemljepisni prispevki, katere vsebujejo, so tako raznovrstni in prijetno pisani, da so jih bili mladi naročniki gotovo veseli, zlasti ker vse ponazorjujejo še številne slike. — France Bevk, ki ga matičarji že dobro poznajo, jim je letos napisal povest „Pastirci“, katero je lepo ilustriral N. Pirnat. Kakor prejšnja leta tudi letos najmlajši niso prikrajšani. Bambič jim je živo naslikal Ribičičevo čudežno zgodbo „Kralj Honolulu“. V četrtni knjigi pa vodi znani in priznani poznavalec naših krajev dr. R. Andrejka vedoželjno mladino „Po lepi Sloveniji“ in se mudi do pot v Ljubljani in Mariboru. Želeti bi bilo, da bi avtor nadaljeval tako lepo započeto delo, ker je v knjigi za mladino potrebno, čeprav je rajni Leopold Podlogar dolga leta priobčeval v „Vrtcu“ podobne ekskurzije, ko je pisal zgodovino kranjskih mest in trgov. — Veliko število naročnikov omogoča, da more Matica ta lepi knjižni dar z listom vred pošiljati med mladi svet za res nizko ceno Din 22.50 — Vse štiri knjige in list je tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

S. Scoville ml. : Za Inkovim smaragdom. Spisal — —. Poslovenil P. Holeček. Ilustriral D. Klemenčič. 1935. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. 208. Cena za ude broš. Din 18.—, vez. Din 27.—; za neude Din 24.—, oziroma Din 36.—. Starih indijanaric Turkove izdaje sodobni mladi rod več ne pozna, a da ga divji zapad zanima in vleče še prav tako kakor je nekdanje nižješolce, priča poslovenjeni Karl May. Tudi Mohorjeva družba je v svojih mladinskih knjigah poskrbela,

da ustreže mladini, ki hlasta za avanturami na celinah, kjer je vse mogoče. Vendar moramo povedati, da je njen izbor takih del bistveno različen od proslulih indijanaric, kar priča n. pr. „V samotah pragozda“, ki je delo istega pisatelja in prvi del zgodbe „Za Inkovim smaragdom“. Družba, ki jo tvorijo profesor Sivec, stari lovec Tomaž, dva mlada skavta Vilče in Rok ter en zamorec in Indijanec, se odpravi iskat predragoceni smaragd nekdanjih vladarjev indijskih rodov v Južni Ameriki in grmovko, Lachesis muta, največjo, najredkejšo in najbolj strupeno kačo Južne Amerike. Ekspedicija najde smaragd in kačo, a preden se ji to posreči, moramo prehoditi z njo dolgo, doživljajev polno pot skozi tropične pokrajine, kjer se seznanimo z vso nenavadno favno in floro in še s kulturo starih Inkov. Od prve do zadnje strani je vse nepretrgana veriga napetih zgodb, hrabrosti, lepote, čudes v naravi, prijateljske složnosti in požrtvovalnosti ter še toplega humorja. Knjigo toplo priporočamo ter menimo, da bi jo lahko prirodoopisci tudi v šoli s pridom uporabljali, ako bi posamezne partije brali, kar bi poživilo pouk, zakaj tako lepih in napetih opisov in orisov tropičnega živalskega in rastlinskega sveta še tak strokovnjak ne bi mogel podati.

Davorin Petančič: Igra naše fare. Napisal — —. 1935. Izdala in založila Založba ljudskih iger v Ljubljani. Tisk tiskarne Tiskovnega društva v Kranju. Str. 68. Cena Din 20.— „Založba ljudskih iger“ je kot izraznik pokreta za prerajeno in pravo ljudsko igranje prinesla že marsikaj novega, nenavadnega in navidez revolucionarnega v sporočeni način pojmovanja „igranja“ in „igre“ pri nas, a njenih enajst zvezkov je pokazalo, da je novost uspela, zakaj vsi večji podeželski odri so že uprizorili to ali ono njeno delo v največje zadovoljstvo občinstva. Ta nova igra pa je posebnost svoje vrste, kakršnih doslej nismo imeli. Ne gre več za navadni teater, ampak za versko občestvo, za faro, ki naj igra in mora igrati

prisposodbo resničnosti. Fara naj bi se spet zbrala v mogočnem teatrskem doživljanju, ki bo res občestveno, naj bi do dna doumela in podala svojo posvečeno skupnost. Ta igra naj bi postala sveto opravilo vse fare, kakor so bili nekdaj misteriji. To je namen te novitete, ki bo mogočno vplivala povsod, kjer jo bodo vprizorili. Vprizoritev bo pač zahtevala mnogo truda in prvovrstno režijo, da se posreči. Avtorjeva navodila so zato potrebna in bodo dobro služila. — V knjigi je ostalo precej tiskovnih napak! — Di-jakom, ki se zanimajo za dramatiko, to knjigo priporočamo in z njo obenem tudi glasilo novega pokreta „Ljudski oder“, list za poglobitev našega igranja, ki ga izdaja ista založba in stane letno 50 Din.

N A Š I Z A P I S K I

Slovenski pesniki v francoščini.

Letos je v Parizu izšla pri Delagrave-u zbirka *Anthologie de la Poésie Yougoslave des XIXe et XXe siècles*, ki sta jo priredila vseučiliški profesor M. Ibrovac in pokojna njegova žena Savka s pomočjo nekaterih slovenskih in francoskih sodelavcev. Urednik je zavrzel vse rimane prispevke razen Murnovih: „Vlahov“, kjer poteka učinkovitost iz ponavljanja ene same ujeme. Zbirko so doslej ugodno ocenili: (Borko) v Jutru 12. 7., kak dan pozneje T(ine) D(ebeljak) v Slovincu, M. Muret v J. des Débats, 17. 7. T(one) P(eruško) v Istri 19. 7. in Dr. I. L(ah) v Pohodu 5. 8. Govoreč na kratko o njej 17. 7. je Echo de Belgrade objavil venec prevodov iz hrvaške lirike, ki niso dobili prostora v gorenjem cvetniku. Tako je tudi g. urednik Mentorja privolil, da ponatisne nekatere prevode iz slovenskih pesnikov, zlasti rimane. Crassus.

K Holbergovemu „Ulyssu z Ithake“.

Ludwig Holberg je sin osemnajstega stoletja. On je ustanovitelj danske književnosti. Čeprav je bil po rojstvu Norvežan (rodil se je 4. decembra 1684 v norveškem mestecu Bergenu), je postala Danska njegova domovina, kjer je živel

od svojega osemnajstega leta, če odštejemo nekaj potovanja v inozemstvo. Udeleževal se je kot pesnik in po šegi svojega stoletja kot moralni filozof.

Ko je objavil svoje prvo večje delo, komično-satirični epos „Peter Paars“ (1719), so priznali Danci: Sedaj imamo vendarle pesnitev, ki se z njo lahko pokažemo pred drugimi kulturnimi narodi. Kajpak, hvaležni pesniku zato niso bili. Narodno gledališče v Kopenhagenu, ki ga je poklical Holberg v življenje leta 1722. in za katero je napisal v petih letih več kakor šestdeset veselih iger, je moralo že leta 1727. spet prenehati, ker so Kjöbenhavčani odrekli podjetju gmotno in moralno pomoč.

Pesniku so predvsem zamerjali jedko norčevanje, ki se je izražalo v njegovih delih. Saj je bilo pokazalo že prvo njegovo epsko delo, da je satira njegovo pravo polje. V številnih veselih igrah, ki od njih omenjam samo „Oštarijskega politikanta“ (Der politische Kannegieser), „Jean de France“ in „Jeppe z gore“, se pojavlja njegovo pesimistično gledanje na človeštvo.

Docela naravno je, da ga zaradi jedke satire, ki je z njo prikazoval človeške slabosti, njegovi sodobniki niso kaj prida marali. Vedno so se čutili posamezniki prizadeti in so zato protestirali proti nadaljnemu uprizorjanju posameznih njegovih del. A delali so krivico pesniku, ki je sam nekoč priznal, da mu je vodilo Plinijeva misel: „Treba je zasledovati zlo, ne ljudi.“

Da pa njegovo delovanje ni bilo zaman, je lahko sam ugotovil v zadnjih letih svojega življenja v sveži avtobiografiji, ki jo je spisal v „Treh pismih imenitnemu gospodu“, devet let pred smrtjo, leta 1745.

Z „Ulyssom“ naj se približa Holbergov humor tudi našim dijakom. Čeprav Homerja ne bero več v izvorniku kakor svoj čas, vendar bo „druga plat“ Homerja v tej parodistični obliki, ki smo jo še osvežili našemu času primerno, za vse gotovo privlačna. Pravi vzgojitelji med profe-

sorji bodo „Ulyssa“ veseli, drugi ga bodo kajpak preklinjali.

Celo to upamo, da bodo „Ulyssa“ v tej obliki tu ali tam uprizorili. Pri tem bodo kajpak varovali stil paradije v kostumih in vsem drugem. Tudi glasbeno se da „Ulysses“ sijajno opremiti: bodisi z narodnimi pesmimi ali s šlagerji, kakorkoli. Seveda je treba varovati osnovno noto igre.

„Ulyssu“ želimo tako srečno pot med slovensko mladino... Naj njegove „blodnje“ pri tem ne bodo prehude!

N. K.

POTRES V KONFERENČNI SOBI

ali

Kako je bil Janez Muha rešen dvojke

(Ljubljanska študentovska iz skoraj pozabljenih časov.)

Poslušajte, poslušajte, prijatelji,
kaj vse na svetu se lahko zgodi!
Bilo nekoč je in nekje,
ko zbrale so prikazni se strašné
koncem semestra o polnočni senci
k usodni zadnji konferenci.
Prišli so Cezar, Ovid in Nepot,
prišel je Tacit in stisnil se v kot,
Cicero, Livij, Virgil in Salust,
z njimi Horac, ki je pel za predpust,
Ksenofon, Herodot, oče Homer,
ki kašljal in kihal je venomer,
Plato vsemodri in Sofokles
in zagovornik Demostenes.
Videli môž pač niste še takih,
vsi so napravljeni bili kar v frakih,
samo Horac, ki je mislil na krok,
vzel je s seboj še svoj havelok.
Toda, prosim vas, s tem še ni vsa
zbrana čestita gospoda bila!
Prišli so k seji tudi vsi tisti
krepki in šibki grški aoristi,
prišli so Sinus, Kozinus, Ypsilon, Iks —
vsi so imeli čevlje na biks.
In navsezadnje sta prišla v posete
tudi še Nemca Schiller in Goethe. —
Sedli k sodbi k zeleni so mizi,
eni bolj daleč, drugi bolj blizu:
vse je postalo tiho in gluho,

ko so sodili Janeza Muho.

Stari Homer je bil sodbi predsednik,
tik poleg njega sedel je razrednik;
Iks in vsi drugi so sedli po vrsti,
kakor so hiše pozidane v Trsti.
Vstane nevoljen zdaj Iks in začne
odpirati usta, kazati zobé:
„Pri Zevsu in Jupitru, primojduha,
grozen študent je Janez Muha!
Jaz sem te misli, da čisto pravično
lahko mu damo v lenobi odlično.“
„Dobro, izvrstno!“ je rekel razrednik.
Vmeša se Cicero, gostobesednik:
„Takšna lenoba kot Janez je Muha
nikdar ne bo dospela do kruha,
davno že jezo je našo zaslužil,
ker je ves razred z lenobo okužil!“
Dvigne za njim se krepki aorist in deje,
ogorčeno, kajpak, to se umeje:
„Kar se pa tiče, gospoda, grških nalog,
dvojk je kar poln že tu katalog!
Nas aoristov Muha prav nič ne spoštuje
in še akcentom se rad posmehuje!
Hoj ali haj, tus ali tas,
men ali de — to njemu je špas.
V lenobi odlično, v grščini dvojko!
Kaj pa ti, Kozinus Gojko? . . .“
Kozinus Gojko v grščini dvojko zapiše,
potlej si pa hitro še brke navíše
ter v jezi pravični in sveti zakliče:
„Veste, gospodje, kar mene se tiče,
fant zasluži pošteno rento —
najrajši zgrabil bi kako tangento,
a ne preveč rahlo in ne preveč suho,
pa bi namlatil z njo Janeza Muho!
Nisem še čul, pa ne bom lagál,
nisem še čul, da kdaj bi kaj znal.
Kozinus, Sinus in take stvari
to so za Muho španske vasi;
in če treba je vleči koren,
fant vam stoji, kot bil bi lesen!
V osmi šoli, gospodje čestiti,
pa bi ne znal vam kmalu množiti!
Pade naj, pade tako strašno,
da se nikdar več pobral ne bo,
pade naj Muha, sramota oktave,
v hribe naj gre in pase naj krave!“
„Pade naj! Menin acide thea!“
vpije Homer in z nogó cepeta.
„Pade naj!“ vpijejo, tulijo, krulijo vsi,
da groza bila bi še divjih zveri.

Stari Homer je od jeze že pihal,
zdaj pipo popravljal, zdaj zopet je kihal;
še Sokrat, ki modro ves čas je molčal,
zdaj tudi on je na Muho golčal.
„Fort mit dem Sünder!“ kričal je Goethe,
„sicer ga obesimo jutri za pete!“
In še Horac je jezno pristavil,
da mu res ne bo reda popravil . . .
A zdajci, o groza, zemlja se strese,
da se pretrgajo v sobi zavese!
Goethe zavpije še: „Fort mit dem

Sünder!“

gori na lampi pa počí cilinder.
Strop zahrešči, o groza, o strah,
vse se poruši, vse bo šlo v prah!
Stoli prično se valiti okrog,
Iksu teledi na tla katalog,
potem pa v paraboli kar tako vznak
skoči skoz okno na kamnati tlak,
kamor za njim se vsi zakadé,
kar so jih nesle stare peté . . .
Noč je nato bila brz spet tiha in gluha,
rešen dvojč je bil Janez Muha.

P O M E N K I

M. C. Nekako užaljeni ste, češ, da ne prinašam več Vaših prispevkov. Kar je bilo dobrega, sem vse uporabil. V zadnji pošiljki ni nič takega, da bi bilo res dobro. Včasih ste lepše peli. Glava za „Mentorja“ je dober zamiselek, vendar tehnično še ne ustreza; upam, da ostaneva kljub temu prijatelja in da se še oglasite, čeprav Vam Vaše želje nisem mogel izpolniti.

Kajžarski. Izbral sem „Joka“; ona druga, o kateri ste mislili, da je dobra, me ni prav nič navdušila: presentimentalna je, skoraj neokusna. Čudil sem se, da ste sploh mogli kaj takega dati iz rok, ko sicer dobro pišete.

Quidam. Po onem odlomku sem pričakoval kaj boljšega. „Cilji“ so razvlečeni brez pravega epskega dogajanja in bolj nekako modrovanje ko zgodba. Pišete sicer lepo, a vendar Vam še manjka one prijetne sočnosti v dikciji, ki človeka ogreje. Edino mesto, ki mi je res ugajalo, je ona interpretacija klopotcev,

katero sem iztrgal iz celote in jo priobčujem.

M. V. Če se Vam je ob Cankarju vzbudila misel, da bi napisali črtice iz ministrantskega življenja, bi se morali ob njem tudi učiti, kako je treba take spomine pisati. Motivi so pač lepi, a podali ste vse pretrdo, pregrobo, zato odbija.

F. J. Odlomek iz „Zgodb in ljudi“ sem z zanimanjem bral. Kolikor poznam razmere in sem slišal o njih, ste res dobro gledali in Vaše ugotovitve na splošno držijo. Tudi podajanje je živo in prijetno, vendar imam tehtne pomisleke, da bi Vaše potovanje priobčil. Skušal bom ustreči Vaši želji in ga odstopim kam drugam, kjer bi ga morda laže priobčili. Kar nadaljujte pa mi pošljite tudi naslednja poglavja, nemara bo katero tudi za naš list. Če imate kaj fotografij, jih priložite! — „Ladko“ je krasen dečko, a mi je tudi zanj žal, da ne more v list. — Zakaj, sami veste. Ne? Taka nova stvarnost, ali če hočete naturalizem, pač ne spada v srednješolsko revijo. — Pesmi tudi niso slabe, eno sem izbral. Za priloženi osnutek in vinjeto, ki kažejo, kako ste vsestransko nadarjeni, hvala, čeprav jih ne uporabim. Pozdravljeni!

D. M. Poslane pesmi se Vam niso posrečile. Nič ni v njih one neprisiljenosti občutja in še jezikovno so trde. Poguma radi tega nikar ne izgubite. Prepričan sem, da boste v tem šolskem letu domeli vsebinsko in formalno skrivnost pesmi.

M. Z. Prigodnici sta pietetno topli, samo razvlečeni. Prva je jezikovno šibka. Pomislite samo na rimi: — Aleksandra — vandra! . . . Ali ni to nekaj groznega v sodobni pesmi? Druga je boljša, a je dobra le za kako domačo šolsko prireditve. Če bi imeli kaj za deklinski svet — kak članek ali kaj podobnega, se priporočam!

I. Č. Nisem Vam odgovoril, ker me ni bilo v Ljubljani. Zglasite se kaj, da se pomeniva!

Z. Z. Namen, ki ste ga imeli s svojimi „Kužnimi bacili v poetiki“, je sicer dober,

a vendar jih ne morem priobčiti. Niso taki, da bi kaj učinkovali. Pošljite kaj drugega, a naj bo krajše!

Vsem: „Mentor“, ki je edini srednješolski dijaški list, pričakuje, da prav v vseh naših srednješolskih mestih in na vseh naših srednješolskih zavodih vzbudi zanimanje, in bi rad pritegnil vse vzbujajoče se talente k sodelovanju. V listu naj bi se pokazala tekma mladih duhov!

Vsak sotrudnik naj navede tudi svoje pravo ime, šolo in razred, ker je le bolj prav, da se do dobra poznamo in si lepo zaupamo. Tako bo mogoče tudi vse bolj smotrena vzgoja. Urednik zaupanih skrivnosti ne bo izdajal, nič se ne bojte! — Uprava obenem prosi, da kolikor mogoče poagitirate za list ter mu pridobite čim več naročnikov. Lansko število moramo letos vsaj podvojiti!

ZANKE IN UGANKE

(I. Č. Ljubljana.)

1. ŠTEVILNICA.

				1				
			2	3	4			
		5	6	7	8	9		
	5	6	9	10	1	3	4	
1	3	7	10	1	3	9	11	9
	12	6	9	3	14	11	9	
		12	6	9	1	3		
			4	11	9			
								9

Namesto števil vstavi besede naslednjega pomena: 1. soglasnik, 2. del voza, 3. zmelja, 4. kmetiško orodje, 5. mesto v Dravski banovini, 6. kos (del), 7. vladar, 8. število, 9. samoglasnik. — Če si pravilno vstavil, ti dajo črke, ki jih dobiš po sredi navzdol, ime mesta v Dravski banovini!

2. ČRKOVNICA.

D V V O L A N E O E R
O I E M I T N O B N A
M N D I M E A S O E T
O A N S N I N V J B E

3. POSETNICA.

Dr. Osip Opira,
profesor

Kakšne stroke?

4. ŠALJIVO VPRAŠANJE.

Kakšne knjižice se dijak najbolj boji?

Rešitev in imena rešilcev v prihodnji številki.

Novo, upravo izašlo!

Djačka enciklopedija,
Srednjoškolski repetitorij
i Kalendar za školsku
godinu 1935-1936.

na 380 strana sa 8300 podataka iz svih naučnih i praktičnih disciplina. Repetitorij cjelokupnog znanja u džepnom formatu. Sestavio ga prof. A. Marsić.

Meko vezan u cijelo platno sa zlatnim naslovom cijena Din 20.-

Dobije se u svakoj boljoj knjižari ili izravno kod nakladne Knjižare St. Kugli, Zagreb, Ilica 30.

Šalje se pouzecom ili uz unapred poslani novac franko.

Pred nakupom

domaćih ali inozemskih knjig, revij, muzikalij itd. obrnite se na

Jugoslavansko
knjigarno

r. z. z. o. z.

Ljubljana

Pred škofijo

Ima stalno bogat sortiment slovenskih in tujejezičnih leposlovnih ter znanstvenih knjig ● zbirko žepnih slovarjev in učbenikov ● šolske knjige ● **Naročniki** knjižnih zbirki (Leposlovne - Ljudske knjižnice ● Zbirke domaćih pisateljev in Kosmosa) uživajo pri nakupu knjig domaće zaloge ● **25% popust** (izvzemši šolskih)

Zahtevajte
brezplačno cenike
lastne založbe
in knjižnih zbirki

NOVA ZALOŽBA
V LJUBLJANI
Kongresni trg št. 19.

SOLSKE POTREBŠČINE za vse šole, učila, zvezki, barve, risalno in tehnično orodje, nalivna peresa.

KNJIGE: šolske, leposlovne in znanstvene. Tuja literatura v vseh jezikih. Cankarjevi in Finžgarjevi zbrani spisi.

PO ZELO NIZKI CENI odlični prevodi iz klasične literature za šolsko čtivo. Kot pomožna knjiga dr. Jak. Kelemina: Literarna veda.

LJUDSKA
POSOJILNICA
V LJUBLJANI

registr. zadruga z neom. zavezo
Miklošičeva cesta 6

(v lastni palači)

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri

NOVE VLOGE, vsak čas razpoložljive, obrestuje po 3%

? ALI POZNATE SLOVENSKO ZAVAROVALSTVO ?

Zadnja desetletja prejšnjega stoletja so v slovenski gospodarski zgodovini zelo važna. V konsumnih društvih in blagovnih ter kreditnih zadrugah je našel slovenski človek rešitev iz spon tujih kapitalistov in se osamosvojil.

V enem dolgo časa ni mogel stopiti na lastne noge — v zavarovalstvu. Naši ljudje so bili v tej važni gospodarski panogi često prepuščeni na milo voljo tujcev, ki so iz nesreče našega človeka kovali zlate kapitale.

Pa je šinila tudi tu rešitev v letu 1900 z ustanovitvijo samostojne slovenske zavarovalnice

Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Tekom 35 let se je Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani iz skromnih početkov razvila v mogočno gospodarsko podjetje, ki ima v elementarnem oddelku 21 milijonov, v življenjskem pa 29 milijonov kritnih sredstev. Letni premijski donos znaša v elementarnem oddelku približno 10 milijonov, v življenjskem pa nekaj nad 5 in pol milijona.

Za enkrat vodi Vzajemna zavarovalnica naslednje panoge:

- a) **ELEMENTARNI ODDELEK.** požarno zavarovanje, steklo, jamstvo, kasko, nezgode vlom in zvonove.
- b) **ŽIVLJENJSKI ODDELEK.** življenjsko in rentno zavarovanje v vseh kombinacijah, dalje v posebnem oddelku
- c) **KARITAS.** posmrtninsko zavarovanje.

Slovenski izobraženec mora poznati zgodovino in pomen slovenskih gospodarskih institucij, da ve prav svetovati in prav tolmačiti vsakemu slovenskemu gospodarju, ki se z zaupanjem obrne nanj za nasvet.